

**ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΓΕΩΠΟΝΙΑΣ ΚΑΙ
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΤΡΟΦΙΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΤΡΟΦΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΩΝ ΓΕΩΠΟΝΩΝ**

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

**ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΒΑΣΙΚΟΤΕΡΩΝ ΜΕΤΡΩΝ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΠΟΥ
ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΦΟΙΤΗΤΗ

ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΜΠΗΣΙΚΛΗ

Επιβλέπων Καθηγητής: κ. ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΜΠΟΥΤΑΚΙΔΗΣ

Θεσσαλονίκη, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2015

**ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΓΕΩΠΟΝΙΑΣ ΚΑΙ
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΤΡΟΦΙΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΤΡΟΦΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΩΝ ΓΕΩΠΟΝΩΝ**

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΒΑΣΙΚΟΤΕΡΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

**ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΦΟΙΤΗΤΗ
ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΜΠΗΣΙΚΛΗ**

Επιβλέπων Καθηγητής: κ. ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΜΠΟΥΤΑΚΙΔΗΣ

Θεσσαλονίκη, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2015

«Αφιερώνεται στην οικογένεια μου και
την αρραβωνιαστικιά μου»

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να εκφράσω σε όλους όσους συνέβαλαν στην εκπόνηση της παρούσας εργασίας, κυρίως τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Δημοσθένη Μπουτακίδη για τη μεταδοτικότητά του, τις γνώσεις που μου προσέφερε, την άριστη συνεργασία του και τη καθοδήγησή του καθ' όλη τη διάρκεια της συγγραφής της εργασίας.

Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω στην οικογένεια, στην αρραβωνιαστικιά και στους φίλους μου για την συμπαράσταση, τη στήριξη και την αγάπη που μου παρείχαν όλα αυτά τα χρόνια.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι η διερεύνηση των βασικότερων μέτρων περιβαλλοντικής πολιτικής που επηρεάζουν την αγροτική ανάπτυξη. Η επιλογή του θέματος δεν ήταν τυχαία καθώς τα τελευταία χρόνια λόγω της οικονομικής κρίσης που υφίσταται η χώρα μας, ένα μεγάλο ποσοστό πληθυσμού έχει στραφεί στον πρωτογενή τομέα.

Το πρώτο κεφάλαιο περιλαμβάνει την εισαγωγή στην περιβαλλοντική πολιτική με την έννοια, τους στόχους και στις αρχές αυτής, τη νέα στρατηγική για το περιβάλλον και την ανάπτυξη, την περιβαλλοντική πολιτική στη Ελλάδα καθώς επίσης το διεθνές και εγχώριο περιβαλλοντικό δίκαιο και την εφαρμογή αυτού στη χώρα μας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται η ιστορική αναδρομή της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (Κ.Α.Π.), καθώς προσδιορίζεται η έννοια αυτής, τους λόγους που δημιουργήθηκε, όπως επίσης ποιοι είναι οι στόχοι της και ποιες οι αρχές της.

Το τρίτο και τέταρτο κεφάλαιο συνδέεται με τα αγροπεριβαλλοντικά μέτρα που σχετίζονται με την παραγωγική διαχείριση της γης και μη, ποιοί είναι οι στόχοι των μέτρων αυτών καθώς επίσης και τη συμβολή τους.

Τέλος, προκύπτει ότι, απαιτείται χάραξη στρατηγικών για τους νέους αγρότες, που εισέρχονται στο επάγγελμα, καλώντας τους να είναι εκπαιδευμένοι για να προηγούνται των αλλαγών του αγροτικού τομέα, να ορίζουν το μέλλον τους και να μην ακολουθούν παθητικά τις εξελίξεις.

Λέξεις κλειδιά: Περιβαλλοντική πολιτική, Κοινή Αγροτική Πολιτική, γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	i
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	ii
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	iii
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ.....	v
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ.....	2
1.1. ΕΝΝΟΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.....	2
1.2. ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.....	2
1.3. Η ΝΕΑ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	4
1.4. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	5
1.5. ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ.....	6
1.5.1. Βασικά χαρακτηριστικά και αρχές περιβαλλοντικού δικαίου.....	6
1.6. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ.....	8
1.7. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΚΟΙΝΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....	13
2.1. ΕΝΝΟΙΑ ΚΟΙΝΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.....	13
2.1.1 Στόχοι και αρχές της Κ.Α.Π.....	13
2.2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	15
2.2. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ Κ.Α.Π.....	16
2.3. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ Κ.Α.Π.....	18
2.4. ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΑΠ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ.....	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : ΑΓΡΟΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ.....	24
3.1. Βασικές αρχές των αγροπεριβαλλοντικών μέτρων.....	25
3.2. Μέτρα που σχετίζονται με την παραγωγική διαχείριση της γης.....	26
3.2.1 Μέτρα που σχετίζονται με τη μη παραγωγική διαχείριση της γης.....	28
3.3. ΤΑ ΓΕΩΡΓΟΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΚΑΙ ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥΣ.....	28
3.3.1.Άξονας προτεραιότητας 1: Πρόωρη συνταξιοδότηση	
3.3.2. Άξονας προτεραιότητας 2: Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις για τις μειονεκτικές περιοχές	
3.3.3. Άξονας προτεραιότητας 3: Γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα.....	29
3.3.4. Άξονας προτεραιότητας 4: Δασώσεις Γεωργικών Γαιών.....	32

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΑΓΡΟΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ	33
4.1. Αξιολόγηση των μέτρων	33
4.1.1. Ενδιάμεση αξιολόγηση των μέτρων	33
4.2. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΠΑΡΑΠΑΝΩ ΑΓΡΟΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ..	36
4.2.1. Τελική αξιολόγηση των μέτρων.....	41
4.2.1.1. Κριτήρια και δείκτες αξιολόγησης.....	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΣΜΩΝ	44
5.1. ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ Ε.Π.Α.Α.	44
5.2. ΟΙ ΟΡΓΑΝΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ.....	45
5.2.1. Επιτροπή Παρακολούθησης Ε.Π.Α.Α.....	45
5.2.2. Διαχειριστική Αρχή.....	46
5.2.3. Οργανισμός Πληρωμών και Ελέγχου Κοινοτικών Ενισχύσεων Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (Ο.Π.Ε.Κ.Ε.Π.Ε).....	46
5.3. ΣΑΦΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ, ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΕΛΕΓΧΟΥ	47
5.4. ΣΥΣΤΗΜΑ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ	49
5.5. ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΕΛΕΓΧΟΥ	49
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.....	52
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	54

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

Κ.Α.Π.: Κοινή Αγροτική Πολιτική

Ε.Ε.: Ευρωπαϊκή Ένωση

Ο.Γ.Π.: Ορθή Γεωργική Πρακτική

Ε.Ο.Κ.: Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα

Ε.Γ.Τ.Π.Ε.: Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων

Κ.Ο.Α.: Κοινές Οργανώσεις Αγοράς

ΥΠ.Α.Α.Τ.: Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

Ο.Π.Ε.Κ.Ε.Π.Ε.: Οργανισμός Πληρωμών και Ελέγχου Κοινοτικών Ενισχύσεων Προσανατολισμού και Εγγυήσεων

Ε.Π.: Επιτροπή Παρακολούθησης

Ε.Π.Α.Α.: Έγγραφο Προγραμματισμού Αγροτικής Ανάπτυξης

Γ' Κ.Π.Σ.: 3^ο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης

Ε.Λ.Ε.ΓΕ.Π.: Ειδικός Λογαριασμός Εγγυήσεων Γεωργικών Προϊόντων

Ε.Θ.Ι.Α.Γ.Ε.: Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας

Μ.Κ.Ο.: Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

Ο.Σ.Δ.Ε.: Οδηγός Συστημάτων Διαχείρισης Ελέγχου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η γεωργία είναι μια ανθρώπινη δραστηριότητα που έχει σχεδόν ενσωματωθεί στο βιοφυσικό περιβάλλον. Η άσκηση της καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από το περιβάλλον και αλληλεπιδρά συνεχώς σ' αυτό με καταστρεπτικούς αλλά και ωφέλιμους τρόπους, δημιουργώντας έτσι μια δυναμική σχέση.

Οι αγροτικές περιοχές και κατ' επέκταση η απασχόληση στον αγροτικό χώρο αποτελούν βασική κινητήριο δύναμη για την οικονομική ανάπτυξη πολλών κρατών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης μεταξύ των οποίων είναι και η Ελλάδα. Η γεωργία και η δασοκομία συνιστούν δραστηριότητες και καταλαμβάνουν μεγάλες εκτάσεις γης και κατέχουν πρωτεύοντα λόγο στη διαχείριση των πλούσιων φυσικών πόρων και στη διαμόρφωση του τοπίου στις αγροτικές περιοχές.

Ωστόσο, η περιβαλλοντική πολιτική αφορούσε μάλλον τον ανταγωνισμό παρά το περιβάλλον. Το προβάδισμα του ανταγωνισμού δεν ήταν απλώς μια πολιτική επιλογή. Εφόσον το περιβάλλον δεν περιλαμβανόταν ως αυτοτελής πολιτικός στόχος στο κείμενο της Συνθήκης της Ρώμης του 1957, Κοινοτική περιβαλλοντική πολιτική δεν ήταν δυνατόν να υπάρξει παρά μόνο ως εξάρτημα της πολιτικής του ανταγωνισμού. Ο κύριος στόχος της Κοινοτικής πολιτικής ήταν η εναρμόνιση των περιβαλλοντικών νομοθεσιών και η ομοιόμορφη καταπολέμηση ορισμένων μορφών ρύπανσης, ώστε να μην εγείρονται τεχνικά εμπόδια στην ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων λόγω των διαφορετικών εθνικών προσεγγίσεων. Μόνο μετά την Ενιαία Πράξη του 1987, το περιβάλλον και η ανάγκη της προστασίας του ενσωματώθηκαν στο κείμενο της Συνθήκης (Wilkinson 1990).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

1.1. ΕΝΝΟΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Η περιβαλλοντική πολιτική περιλαμβάνει τις δράσεις για την διαχείριση των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων με τελικό στόχο την πρόληψη και την μείωση των επιβλαβών συνεπειών στο περιβάλλον. Η περιβαλλοντική πολιτική αναπτύχθηκε σπασμωδικά τις τελευταίες δύο δεκαετίες, σήμερα όμως κατέχει ιδιαίτερη θέση στο χώρο της πολιτικής, τόσο στην χώρα μας όσο κυρίως στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Το γεγονός αυτό μπορεί να αποδοθεί σε μεγάλο βαθμό στην αυξανόμενη ανησυχία των πολιτών και συνακόλουθα των πολιτικών παραγόντων, για τους κινδύνους που κατά κύριο λόγο συνεπάγεται η ανέλεγκτη οικονομική ανάπτυξη, για την υγεία και ασφάλεια των ανθρώπων.

Η περιβαλλοντική πολιτική αφορά ζητήματα όπως η ρύπανση του αέρα, του νερού, η διαχείριση αποβλήτων, η διατήρηση της βιοποικιλότητας, η προστασία των φυσικών πόρων και των απειλούμενων ειδών.

Στην πράξη, η περιβαλλοντική πολιτική ασχολείται με τις ευθύνες και τις υποχρεώσεις του ανθρώπου απέναντι στο περιβάλλον, παρακολουθεί και εφαρμόζει την ευρωπαϊκή και εθνική περιβαλλοντική νομοθεσία και διεξάγει συνεχή έρευνα για την εφαρμογή πρακτικών φιλικότερων ως προς το περιβάλλον. (en.wikipedia.org)

1.2. ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Η περιβαλλοντική πολιτική της Ε.Ε., σήμερα έχει τους ακόλουθους στόχους:

- διατήρηση, προστασία, βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος,
- προστασία της υγείας του ανθρώπου,
- συνετή και ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων και
- προώθηση μέτρων για την αντιμετώπιση σε διεθνές επίπεδο των περιφερειακών ή παγκόσμιων προβλημάτων περιβάλλοντος.

Ωστόσο, ο κυριότερος στόχος είναι η αειφορία.

Η τελευταία Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Συνθήκη του Μάαστριχ) του 1992 εισήγαγε ως κύριο στόχο την προώθηση της αειφόρου και σεβόμενης το περιβάλλον ανάπτυξης. Ο όρος «αειφόρος», όπως χρησιμοποιείται, δηλώνει μια πολιτική και μια στρατηγική για μια συνεχή οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη που δεν οδηγεί σε καταστροφή του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων από τους οποίους εξαρτώνται οι ανθρώπινες δραστηριότητες. Στην έκθεση της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (Brundtland) η αειφόρος ανάπτυξη ορίζεται ως «η ανάπτυξη η οποία καλύπτει τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να διακυβεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες». Η ανάπτυξη αυτή συνεπάγεται τη διατήρηση της γενικής ισορροπίας και αξίας του αποθέματος φυσικού κεφαλαίου, τον επαναπροσδιορισμό των βραχυπρόθεσμων, μεσοπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων κριτηρίων αξιολόγησης κόστους/οφέλους και των μέσων που θα ανταποκρίνονται σε πραγματικά κοινωνικοοικονομικά δεδομένα και αξίες της κατανάλωσης και συντήρησης και τη δίκαιη κατανομή και χρήση των πόρων μεταξύ εθνών και περιοχών σε όλο τον κόσμο.

Η Συνθήκη περιλαμβάνει μεταξύ των δραστηριοτήτων της Ένωσης μια πολιτική στρατηγική στον τομέα του περιβάλλοντος, διευκρινίζει ότι η πολιτική αυτή αποβλέπει σε υψηλό επίπεδο προστασίας και ότι οι απαιτήσεις περιβαλλοντικής προστασίας πρέπει να ενσωματωθούν στη θέσπιση και την εφαρμογή άλλων κοινοτικών πολιτικών. Αποδίδει επίσης μεγάλη σημασία στην αρχή της επικουρικότητας και δηλώνει ότι οι αποφάσεις πρέπει να λαμβάνονται όσο το δυνατόν πιο κοντά στους πολίτες. Επιπλέον, η κοινοτική πολιτική για το περιβάλλον οφείλει να συμβάλει στην προώθηση, σε διεθνές επίπεδο, μέτρων για την αντιμετώπιση περιφερειακών ή παγκόσμιων περιβαλλοντικών προβλημάτων. (Αγοραστάκης, 2002)

Η περιβαλλοντική πολιτική της Ε.Ε. λαμβάνει υπόψη της την ποικιλομορφία των καταστάσεων στις διάφορες περιοχές της Κοινότητας και στηρίζεται σε τρεις βασικές αρχές:

- της προφύλαξης και πρόληψης,
- της καταπολέμησης των καταστροφών του περιβάλλοντος στην πηγή δημιουργίας τους και
- στην αρχή "ο ρυπαίνων πληρώνει", που σημαίνει πως ο υπεύθυνος για την πρόκληση ρύπανσης, πληρώνει για να καθαρίσει το περιβάλλον.

Η αρχή της πρόληψης είναι ένα εργαλείο διαχείρισης κινδύνων που δύναται να ενεργοποιηθεί εάν υπάρχει επιστημονική αβεβαιότητα ως προς κάποιον εικαζόμενο κίνδυνο για την ανθρωπινή υγεία ή για το περιβάλλον ο οποίος προκύπτει από συγκεκριμένη ενεργεία ή πολιτική. Μία άλλη βασική αρχή της περιβαλλοντικής πολιτικής έγκειται στην πεποίθηση ότι τα αυστηρά πρότυπα προστασίας αποτελούν μία οικονομική και περιβαλλοντική αναγκαιότητα και θα πρέπει να συνδέονται με την οικονομική ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης.

Σ' αυτή τη βάση τα διάφορα προγράμματα που εφαρμόζονται και σχετίζονται με το περιβάλλον, παρέχουν υποστήριξη για σχέδια που αποσκοπούν στην ανάπτυξη καθαρών τεχνολογιών, τεχνικών για την ανακύκλωση και επαναχρησιμοποίηση αποβλήτων, εντοπισμό και αποκατάσταση τοποθεσιών που έχουν μολυνθεί από απόβλητα και επικίνδυνες ουσίες, και μεθόδους για τη μέτρηση και παρακολούθηση της ποιότητας του φυσικού περιβάλλοντος.

Έχει γίνει συνείδηση στην Κοινότητα ότι υπάρχει επείγουσα ανάγκη χάραξης κοινοτικών πολιτικών που να είναι στραμμένες όχι τόσο προς αυτά τα ίδια τα στοιχεία, αλλά προς αυτούς τους ίδιους τους παραγωγικούς συντελεστές. Εξ αυτού και η σπουδαιότητα της πρόληψης ως προτεραιότητα πρώτου βαθμού.

1.3. Η ΝΕΑ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η προσέγγιση που υιοθετείται σήμερα στην περιβαλλοντική πολιτική, διαφέρει ριζικά από την προσέγγιση που εφαρμόστηκε στο παρελθόν μέσα από προγράμματα δράσης στον τομέα του περιβάλλοντος:

- τα προγράμματα εστιάζονται στις ουσίες και τις δραστηριότητες που εξαντλούν τους φυσικούς πόρους ή βλάπτουν καθ' οποιονδήποτε τρόπο το περιβάλλον, αντί να αναμένεται να ανακύνουν πρώτα τα προβλήματα,
- προσπαθεί να προκαλεί αλλαγές στις σημερινές τάσεις και πρακτικές οι οποίες είναι καταστροφικές για το περιβάλλον, ώστε να εξασφαλίσει την κοινωνικο-οικονομική ευημερία και ανάπτυξη για τη σημερινή και τις μελλοντικές γενεές,

- αποβλέπει στην επίτευξη των αλλαγών αυτών στην κοινωνική συμπεριφορά μέσω της πληρέστερης δυνατής συμμετοχής σύμφωνα με το πνεύμα της κοινής ευθύνης, όλων των τομέων της κοινωνίας στους οποίους περιλαμβάνεται και η δημόσια διοίκηση, οι δημόσιες και ιδιωτικές επιχειρήσεις και το ευρύ κοινό (τόσο ως μεμονωμένοι πολίτες όσο και ως καταναλωτές),

- ο επιμερισμός των ευθυνών θα επιτευχθεί με τη σημαντική διεύρυνση του φάσματος των μέσων τα οποία πρέπει να χρησιμοποιούνται ταυτόχρονα για την επίλυση συγκεκριμένων θεμάτων ή προβλημάτων.

Σκοπός μας σήμερα πρέπει να είναι να διαφυλαχθούν και να αυξηθούν τα πλεονεκτήματα που διαθέτουν οι περιοχές μας και να προστατευθούν τα πλέον πολύτιμα φυσικά τους κεφάλαια, ως αφετηρία πόρων για οικονομική ανάπτυξη, κοινωνική αναβάθμιση και ευημερία. Η επιτυχία της προσέγγισης αυτής εκτιμάται ότι θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από τη συμμετοχή όλων των παραγόντων (πολιτικών, κοινωνικών, οικονομικών κτλ) στους οποίους περιλαμβάνονται και οι πολίτες. Η συμβολή της παιδείας στην ευαισθητοποίηση σε θέματα περιβάλλοντος είναι ανεκτίμητη και άρα τα θέματα αυτά πρέπει να αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της διδακτέας ύλης, ήδη από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση. (Αγοραστάκης, 2002)

1.4. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, έχει εφαρμόσει κοινοτικά προγράμματα δράσης για το περιβάλλον, τα οποία οδήγησαν στην ίδρυση περισσότερων των 200 νομοθετικών πράξεων, που καλύπτουν τη ρύπανση της ατμόσφαιρας, των υδάτων και του εδάφους και τη διαχείριση των αποβλήτων. Επίσης, αναφέρονται στα μέτρα προστασίας όσον αφορά τις χημικές ουσίες και τη βιοτεχνολογία, τα πρότυπα προϊόντων, τις εκτιμήσεις περιβαλλοντικών επιπτώσεων και την προστασία της φύσης. Οι περισσότερες από αυτές τις πράξεις έχουν εισαχθεί στο Ελληνικό Δίκαιο. Μολονότι πολλά έχουν επιτευχθεί με τη βοήθεια αυτών των προγραμμάτων και των μέτρων, θεωρείται ότι είναι αναγκαίο να υπάρξει μια περισσότερο μακρόπνοη και αποτελεσματική στρατηγική. Οι πολιτικές αυτές απέδωσαν αποτελέσματα και συνέβαλαν στο να αντιμετωπιστούν πολλά προβλήματα στην Ευρώπη. Το ίδιο συνέβη και στην Ελλάδα, ωστόσο εδώ πολλά από τα προβλήματα πηγάζουν από την ανυπαρξία μηχανισμών εφαρμογής των

περιβαλλοντικών κανόνων και την απροθυμία του κράτους να υποστηρίξει τα μέτρα που θεσπίζει. (Αγοραστάκης, 2002)

Το ζήτημα του Περιβάλλοντος ως νέο αντικείμενο κοινωνικού και κρατικού ενδιαφέροντος εμφανίζεται κατά τη σύγχρονη εποχή σαν αποτέλεσμα μιας μερικής αναδιάρθρωσης του κυρίαρχου συστήματος αξιών στο κοινωνικό πεδίο. Παρά το γεγονός ότι οι ανθρώπινες δραστηριότητες είχαν ανέκαθεν λιγότερο ή περισσότερο σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, η συνειδητοποίηση του περιβαλλοντικού προβλήματος είναι σχετικά πρόσφατη. Όμως, από πολύ παλιότερα είχαν ληφθεί μέτρα με σκοπό να αποφευχθούν οι βλαβερές τους συνέπειες, χωρίς να γίνεται λόγος για προστασία του περιβάλλοντος ή για περιβαλλοντική πολιτική. (Σκούρτος και Σοφούλης, 1995)

1.5. ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Το Διεθνές περιβαλλοντικό δίκαιο γεννιέται ουσιαστικά μαζί με την περιβαλλοντική πολιτική κατά τη δεκαετία του 1960 όταν αρχίζουν να διατυπώνονται οι πρώτες επιστημονικές ανησυχίες για την κατάσταση του πλανήτη (wwf Ελλάδας). Όμως το περιβαλλοντικό δίκαιο με τη σύγχρονή του μορφή εμφανίζεται ουσιαστικά μετά το μέσο του 20^{ου} αιώνα:

- Δεκαετία του 1960 – Συνειδητοποίηση
- Δεκαετία του 1970 – Πολιτικοποίηση
- Δεκαετία του 1980 – Μαζική ενεργοποίηση
- Δεκαετία του 1990 – Ωρίμανση
- Δεκαετία του 2000 – Πρόκληση της εφαρμογής

1.5.1. Βασικά χαρακτηριστικά και αρχές περιβαλλοντικού δικαίου

Το περιβαλλοντικό δίκαιο είναι ένας δυναμικός τομέας δικαίου που έχει εξελιχθεί σε ένα από τους ογκωδέστερους και συνεχώς εξελισσόμενους ειδικούς τομείς δικαίου. Πέρα από τις αυστηρές νομικές δεσμεύσεις, σημαντική επιρροή έχουν οι πολιτικές αποφάσεις και τα ψηφίσματα διεθνών οργανισμών, καθώς θέτουν ήπιους κανόνες οι οποίοι καλλιεργούν αίσθημα ευθύνης και τελικά υποχρέωση αλλαγής της συμπεριφοράς στα κράτη καθώς είθισται να γίνονται σεβάσμιοι από τα κράτη.

Όλες οι διατάξεις που σχετίζονται με την προστασία του περιβάλλοντος αποτελούν την πολιτική και νομική απάντηση στις επισημάνσεις και τις παρατηρήσεις των επιστημόνων (WWF Ελλάδα). Όσο η επιστήμη τεκμηριώνει τα αίτια της περιβαλλοντικής υποβάθμισης και παρουσιάζει λύσεις, τόσο μπορεί το νομικό πλαίσιο να αναπροσαρμοστεί έτσι ώστε να ανταποκριθεί πιο αποτελεσματικά στις περιβαλλοντικές προκλήσεις.

Οι φορείς που εμπλέκονται στη δημιουργία, την εφαρμογή, την υλοποίηση, τη συμμόρφωση, την παρακολούθηση και την αναθεώρηση του περιβαλλοντικού δικαίου είναι: τα κράτη, οι διεθνείς οργανισμοί, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις, οι επιχειρήσεις, η ακαδημαϊκή κοινότητα και η επιστήμη και η εσωτερική διοίκηση του κάθε κράτους καθώς και η τοπική αυτοδιοίκηση. (WWF Ελλάδα)

Οι βασικές αρχές του περιβαλλοντικού δικαίου, αναφορικά, είναι οι εξής:

- Δικαίωμα στη ζωή και σε ένα καθαρό περιβάλλον του κάθε ανθρώπου
- Δικαίωμα στην ανάπτυξη
- Αειφόρος ανάπτυξη
- Ισότητα μεταξύ γενεών (ο πλανήτης δεν μας ανήκει, τον κληρονομήσαμε από τους προγόνους μας και θα τον κληροδοτήσουμε στους απογόνους μας)
- Κοινές αλλά διαφοροποιημένες ευθύνες
- Μη διαφοροποίηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων
- Αρχή της προφύλαξης
- Υποχρέωση μη πρόκλησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων
- Υποχρέωση εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων
- Αρχή πρόληψης
- Ο ρυπαίνων πληρώνει
- Αρχή της επικουρικότητας
- Συμμετοχή του κοινού
- Διαφάνεια και πρόσβαση στην πληροφορία
- Ειρηνική επίλυση διαφορών
- Εθνική κυριαρχία – κρατική ευθύνη

1.6. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

Τις τελευταίες δεκαετίες διεθνείς οργανισμοί έχουν αναλάβει πρωτοβουλίες για τη σύναψη διεθνών συμφωνιών για την προστασία της χλωρίδας και της πανίδας, την υιοθέτηση καθαρότερων τεχνολογιών, την βελτίωση της ποιότητας των υδάτων κλπ.

Ενδεικτικά ο Μπεςέρης (2008) αναφέρει τις εξής συμφωνίες:

- 1971 Συνθήκη Ramsar
- 1973 Συνθήκη MarPol
- 1974 Διακήρυξη για το θαλάσσιο περιβάλλον της Βαλτικής
- 1978 Συμφωνία για την ποιότητα των υδάτων μεγάλων λιμνών των Η.Π.Α. και

Καναδά

- 1984 Διακήρυξη της Βρέμης για τις χώρες της Βόρειας Θάλασσας.

Από την δεκαετία του 1970 η Ευρωπαϊκή Κοινότητα θέσπισε νόμους για την αποκατάσταση και της προστασία του περιβάλλοντος. Η νομοθεσία της Ε.Ε. εφαρμόζεται με την χρήση των Οδηγιών που εκδίδονται και που τα Κράτη Μέλη είναι υποχρεωμένα να συμπεριλάβουν στην εθνική τους νομοθεσία. Από τη δεκαετία του '70, η Ε.Ε. έχει εγκρίνει περισσότερες από 200 νομοθετικές πράξεις για την προστασία του περιβάλλοντος. Η νομοθεσία όμως από μόνη της δεν έχει αξία αν δεν εφαρμόζεται και δεν επιβάλλεται με τον σωστό τρόπο. Έτσι, το στοίχημα σήμερα συνίσταται στην αποτελεσματική εφαρμογή των μέτρων που έχουν συμφωνηθεί. Αυτό είναι μια πολύπλοκη διαδικασία, δεδομένου ότι πολλές διαφορετικές δραστηριότητες αναλαμβάνονται από διαφορετικές ομάδες, όπως εθνικούς επιθεωρητές, δικαστήρια, Μ.Κ.Ο. και πολίτες που ασκούν το δικαίωμα συμμετοχής τους (europa.eu)

Βασικοί στόχοι της περιβαλλοντικής πολιτικής της Ε.Ε. είναι η ενίσχυση του φυσικού κεφαλαίου, η προώθηση μιας οικονομίας που χρησιμοποιεί αποτελεσματικά τους πόρους της και η διαφύλαξη της υγείας των πολιτών. Μια συντονισμένη περιβαλλοντική στρατηγική σε όλη την Ένωση διασφαλίζει συνέργειες και συνοχή μεταξύ των πολιτικών της Ε.Ε. και, δεδομένης της σημασίας της περιβαλλοντικής νομοθεσίας για πολλούς επιχειρηματικούς τομείς, εγγυάται ισότιμους όρους ανταγωνισμού για τις δραστηριότητές τους. Πολλοί θεωρούν το περιβάλλον σαν κάτι δεδομένο. Η πίεση όμως που ασκείται στους πεπερασμένους πόρους της Γης αυξάνεται

με πρωτοφανείς ρυθμούς. Εάν συνεχιστεί αυτή η κατάσταση, οι μελλοντικές γενιές θα στερηθούν τη νόμιμη κληρονομιά τους. Η αντιμετώπιση του προβλήματος απαιτεί συλλογική δράση στην οποία θα συμμετέχουν η Ε.Ε., οι εθνικές, περιφερειακές και τοπικές αρχές, οι επιχειρήσεις, οι Μ.Κ.Ο. και απλοί ιδιώτες. Προκειμένου η δράση αυτή να αποκτήσει παγκόσμιο χαρακτήρα, απαιτείται η συνεργασία με τους διεθνείς εταίρους μας. (europa.eu).

Οι στόχοι της περιβαλλοντικής πολιτικής της ΕΕ συνοψίζονται τους εξής (Μπεσέρης, 2008):

- Διατήρηση, προστασία, βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος
- Προστασία της υγείας του ανθρώπου
- Ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων
- Προώθηση μέτρων σε διεθνές επίπεδο για την αντιμετώπιση των περιφερειακών ή παγκόσμιων περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Οι αρχές στις οποίες βασίζεται είναι:

1. Αρχή της προφύλαξης και πρόληψης
2. Αρχή της καταπολέμησης των καταστροφών του περιβάλλοντος στην πηγή πρόκλησή τους
3. Αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει»

Η Ευρωπαϊκή Πολιτική για το Περιβάλλον συμπεριλαμβάνει τα παρακάτω:

- Αποτελεσματική χρήση των πόρων
- Βιοποικιλότητα και προστατευόμενες περιοχές
- Ευαισθητοποίηση των πολιτών.

Το οικολογικό σήμα της Ε.Ε. υποδεικνύει τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που έχουν μειωμένες περιβαλλοντικές επιπτώσεις σε όλη τη διάρκεια του κύκλου ζωής τους, από την εξόρυξη των πρώτων υλών έως την παραγωγή, τη χρήση και τη διάθεση. Το προαιρετικό αυτό σήμα, το οποίο αναγνωρίζεται σε όλη την Ευρώπη, προωθεί την περιβαλλοντική αριστεία με βάση κριτήρια που έχουν καταρτίσει επιστήμονες, Μ.Κ.Ο. και άλλοι ενδιαφερόμενοι φορείς. Το οικολογικό σήμα έχουν υιοθετήσει περισσότερες από 1.300 επιχειρήσεις, που παράγουν πάνω από 18.000 προϊόντα. Οι καταναλωτές

μπορούν να βασίζονται στον λογότυπο, δεδομένου ότι κάθε προϊόν ελέγχεται από ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες.

Οι περιβαλλοντικές και οικονομικές παράμετροι είναι συμπληρωματικές, όπως οι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος. Το «πρασίνισμα» της οικονομίας μειώνει το περιβαλλοντικό κόστος χάρη στην αποτελεσματικότερη χρήση των πόρων, ενώ οι νέες φιλικές προς το περιβάλλον τεχνολογίες και τεχνικές δημιουργούν απασχόληση, τονώνουν την οικονομία και ενισχύουν την ανταγωνιστικότητα της ευρωπαϊκής βιομηχανίας. Η αναπτυξιακή στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την επόμενη δεκαετία (η αποκαλούμενη Ευρώπη 2020) ενσωματώνει στις βασικές πρωτοβουλίες της την αποτελεσματική χρήση των φυσικών πόρων. Αναγνωρίζει ότι η περιβαλλοντική πολιτική μπορεί να συμβάλει στη μετουσίωση της Ευρώπης σε μια οικονομία βασισμένη στη γνώση που θα αξιοποιεί αποτελεσματικά τους πόρους της (europa.eu).

Για παράδειγμα, η ενίσχυση της ανθεκτικότητας των οικοσυστημάτων μας, που παρέχουν τρόφιμα, πόσιμο νερό, πρώτες ύλες και πολλά άλλα οφέλη, συμβάλλει στην αύξηση της παραγωγικότητας και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής, ενώ παράλληλα μειώνει το κόστος της δημόσιας υγείας.

Ως οικοκαινοτομία (europa.eu) νοείται κάθε μορφή καινοτομίας που στοχεύει ή καταλήγει σε σημαντική και αποδεδειγμένη πρόοδο προς την επίτευξη του στόχου της βιώσιμης ανάπτυξης, μειώνοντας τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις, αυξάνοντας την ανθεκτικότητα στις περιβαλλοντικές πιέσεις, και επιτυγχάνοντας μια πιο αποτελεσματική και υπεύθυνη χρήση των φυσικών πόρων. Οι τεχνολογίες αυτές και οι βιομηχανίες που τις παράγουν αποτελούν ήδη ένα σημαντικό τμήμα της οικονομίας της Ε.Ε.. Ωστόσο, με εξαίρεση τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, η οικοκαινοτομία διεισδύει στις αγορές με σχετικά αργούς ρυθμούς. Ορισμένα από τα εμπόδια είναι η αδυναμία των τιμών της αγοράς να αντικατοπτρίζουν με ακρίβεια το περιβαλλοντικό κόστος και τα οφέλη, τα κίνητρα και οι επιδοτήσεις που στηρίζουν πρακτικές που οδηγούν σε άσκοπη σπατάλη και οι άκαμπτες οικονομικές δομές.

Στο πλαίσιο των προγραμμάτων της Ε.Ε., παρέχεται χρηματοδότηση για την έρευνα, την καινοτομία και τις οικοκαινοτόμες επιχειρήσεις. Για να ενθαρρύνει την αξιοποίηση των πράσινων τεχνολογιών, η Ε.Ε. προωθεί τις οικολογικές δημόσιες συμβάσεις, την κοστολόγηση προϊόντων καθ' όλη τη διάρκεια του κύκλου ζωής τους και την οικολογική σήμανση. Το περιβάλλον δεν μπορεί πλέον να θεωρείται σαν κάτι ξεχωριστό από την οικονομία. Η αυξανόμενη χρήση των περιορισμένων παγκόσμιων πόρων οδηγεί σε αύξηση των τιμών. Η οικονομία της Ευρώπης πρέπει να αλλάξει ώστε

να αντλεί περισσότερα από λιγότερους πόρους και είναι, συνεπώς, αναγκαίο να αλλάξουν τα καταναλωτικά πρότυπα. Οι πολιτικές για την ενθάρρυνση της έρευνας, τη διείσδυση της οικοκαινοτομίας στην αγορά και την ευαισθητοποίηση των καταναλωτών συμβάλλουν σε αυτόν τον στόχο.

Η Ε.Ε. διαθέτει ήδη εξαιρετικές πηγές πληροφοριών και τεχνολογιών, εδραιωμένη κουλτούρα πρόνοιας και προληπτικής δράσης και μεγάλη εμπειρία όσον αφορά την αποκατάσταση των ζημιών στην πηγή και την εφαρμογή της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει». Η καλύτερη εφαρμογή της νομοθεσίας και των πολιτικών για το περιβάλλον σε εθνικό και τοπικό επίπεδο θα προσφέρει σταθερότητα όσον αφορά το κανονιστικό πλαίσιο για τις επιχειρήσεις. Το νέο πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον που προτάθηκε από την Επιτροπή χαράσσει μια πιο μακροπρόθεσμη περιβαλλοντική στρατηγική, η οποία είναι όμως επαρκώς προσαρμόσιμη και ευέλικτη για να ανταποκρίνεται στις πολλαπλές μελλοντικές προκλήσεις. Παρέχει μια συνολική προσέγγιση για το περιβάλλον, χαράσσοντας την πορεία για μια πράσινη και ανταγωνιστική οικονομία που θα διαφυλάσσει τους φυσικούς μας πόρους και την υγεία τόσο της σημερινής γενιάς όσο και των μελλοντικών γενεών. Δίνει έμφαση σε έναν περιορισμένο αριθμό προτεραιοτήτων που στοχεύουν στην προστασία του φυσικού κεφαλαίου και των οικοσυστημάτων της Ευρώπης, καθώς και στην αποτελεσματικότερη χρήση των οικονομικών πόρων. Η καλύτερη εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας και των πολιτικών σε εθνικό και τοπικό επίπεδο αποτελεί επίσης προτεραιότητα. Στόχος όλων αυτών των δράσεων είναι η εξασφάλιση ότι οι πολίτες της Ε.Ε. θα είναι σε θέση να ζουν σε ένα ασφαλές και υγιεινό φυσικό περιβάλλον η διαχείριση του οποίου θα πραγματοποιείται κατά τρόπο που να εγγυάται τον σεβασμό των περιβαλλοντικών ορίων και να διασφαλίζει την οικολογική ανθεκτικότητα. Αναμφισβήτητα, η Ευρώπη και το περιβάλλον της αντιμετωπίζουν επίσης ορισμένες σοβαρές παγκόσμιες προκλήσεις, όπως η αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού, η διεύρυνση της μεσαίας τάξης που χαρακτηρίζεται από υψηλά ποσοστά κατανάλωσης, η ταχεία οικονομική ανάπτυξη των αναδυόμενων οικονομιών, η αυξανόμενη ζήτηση ενέργειας και ο εντεινόμενος παγκόσμιος ανταγωνισμός για τους πόρους. Οι περισσότερες από αυτές τις προκλήσεις βρίσκονται εκτός της άμεσης επιρροής μας, αλλά η Ε.Ε. μπορεί παρά ταύτα να βοηθήσει άλλες χώρες να υιοθετήσουν μια πιο βιώσιμη ανάπτυξη προωθώντας αποτελεσματικότερη διαχείριση του περιβάλλοντος σε παγκόσμιο επίπεδο. (europa.eu)

1.7. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ

Η περιβαλλοντική νομοθεσία στην Ελλάδα ακολουθεί τις διεθνείς και ευρωπαϊκές συντεταγμένες αρκετά στενά. Αξίζει να σημειωθεί ότι κάποιες νομοθετικές ρυθμίσεις σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος ξεκινούν ήδη από πολύ νωρίς, π.χ. ο ορισμός εθνικών δρυμών θεσμοθετήθηκε ήδη από τη δεκαετία του 1930. Σήμερα, τουλάχιστον στο πλαίσιο της Ε.Ε., η Ελλάδα θεωρείται ουραγός στην εκπλήρωση των περιβαλλοντικών της δεσμεύσεων. Είναι εμφανές ότι τόσο η παγκόσμια κοινότητα, όσο και η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Ελλάδα, έχουν στη διάθεσή τους τα νομικά εργαλεία (δεσμεύσεις και συγκεκριμένες υποχρεώσεις) για την προστασία του περιβάλλοντος. Παρόλα αυτά οι επιστημονικές ενδείξεις και παρατηρήσεις δεν φανερώνουν άμβλυνση των περιβαλλοντικών πιέσεων. Αντίθετα, οι περιβαλλοντικές προκλήσεις είναι ορατές, αισθητές και επιστημονικά τεκμηριωμένες με τάσεις περαιτέρω υποβάθμισης των φυσικών πόρων και λειτουργιών. Γι' αυτό το λόγο, απαιτείται ακόμα μεγαλύτερη και πιο εντατική προσπάθεια για εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, τόσο όσον αφορά το τυπικό μέρος της νομοθεσίας όσο και την επί της ουσίας εφαρμογή της. Αυτή είναι και η μεγαλύτερη πρόκληση που αντιμετωπίζει ο πλανήτης και η ανθρωπότητα σήμερα. Μόνο έτσι μπορεί να υπάρξει αποτελεσματική προστασία του περιβάλλοντος και αντιστροφή των ανησυχητικών επιστημονικών δεδομένων.

Αντίστοιχη είναι η πρόκληση και για την Ελλάδα, όπου η εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας χαρακτηρίζεται ως ελλιπής.

Η περιβαλλοντική νομοθεσία δεν είναι απομονωμένος τομέας. Είναι απόλυτα συνδεδεμένος με τις πολιτικές προτεραιότητες αλλά και την διοικητική ικανότητα του κάθε κράτους να προσαρμοστεί στις σύγχρονες και πιεστικές προκλήσεις. Ακριβώς για αυτό το λόγο η αποτελεσματική εφαρμογή της απαιτεί κάποιες προϋποθέσεις. Απαιτεί δομές, υποδομές, καταρτισμένο και επαρκές προσωπικό, πολιτική βούληση, παρακολούθηση, ελέγχους, κ.ά. Για να εκπληρωθούν οι προϋποθέσεις αυτές χρειάζεται ένα λειτουργικό σύγχρονο σύστημα περιβαλλοντικής διακυβέρνησης. Η δημιουργία αυτού πρέπει να αποτελέσει προτεραιότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΚΟΙΝΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

2.1. ΕΝΝΟΙΑ ΚΟΙΝΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Η Κοινή Αγροτική Πολιτική αποτελεί την ενοποιημένη Αγροτική Πολιτική των κρατών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Περιγράφει ένα σύνολο νόμων σχετικών με τη γεωργία και τη διακίνηση αγροτικών προϊόντων και όλες τις εκβάσεις που προκύπτουν, όπως η σταθερότητα των τιμών, η ποιότητα των προϊόντων, η επιλογή προϊόντων, η χρήση του εδάφους και η απασχόληση στον αγροτικό κλάδο. Άρχισε να ισχύει το 1962, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (Ε.Ο.Κ.), προδρόμου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.), με στόχο τη διάθεση τροφίμων στους Ευρωπαίους καταναλωτές σε ανεκτές τιμές αλλά και τη δίκαιη αμοιβή των παραγωγών και την, κατ' επέκταση, εξασφάλιση λογικού βιοτικού επιπέδου για τους γεωργούς.

Σε όλη τη διάρκεια της σαρανταδύαχρονης πορείας της, αποτέλεσε και αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς τομείς πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθορίζοντας το σύνολο των κανόνων και μηχανισμών, που ρυθμίζουν την παραγωγή, το εμπόριο και την επεξεργασία των γεωργικών προϊόντων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Γενικότερα, βασίστηκε πάνω στις αρχές της αρχής της ενότητας των γεωργικών προϊόντων, της κοινοτικής προτίμησης και της χρηματοδοτικής αλληλεγγύης. Με τη μείωση του αριθμού των απασχολούμενων στον τομέα της γεωργίας, άρχισε και η σταδιακή μείωση του ποσοστού χρηματοδότησης που αναλογεί στην Κ.Α.Π., από τους πόρους της Ε.Ε.

Τώρα πλέον, μετά και τη νέα διεύρυνση της Ε.Ε, κύριος στόχος της πολιτικής αυτής είναι ο ρόλος της γεωργίας στη διαφύλαξη και τη διαχείριση των φυσικών πόρων στο πλαίσιο της αειφόρου ανάπτυξης, των γεωργοπεριβαλλοντικών μέτρων κ.ά. (el.wikipedia.org).

2.1.1 Στόχοι και αρχές της Κ.Α.Π

Οι στόχοι της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής είναι οι εξής:

- Η αύξηση της παραγωγικότητας της γεωργίας, με την ανάπτυξη της τεχνικής προόδου, με την εξασφάλιση της ορθολογικής ανάπτυξης της γεωργικής

παραγωγής και της άριστης χρησιμοποίησης των συντελεστών παραγωγής, ιδίως του εργατικού δυναμικού.

- Η εξασφάλιση δίκαιων και σταθερών εισοδημάτων στους γεωργούς, για να μην είναι κατά το δυνατόν εκτεθειμένοι σε ανεξέλεγκτους παράγοντες (άσχημες καιρικές συνθήκες, ασθένειες κλπ.) που θα έθεταν σε κίνδυνο της καλλιέργειές τους.
- Η σταθεροποίηση της αγοράς.
- Η εξασφάλιση του εφοδιασμού.
- Η διασφάλιση λογικών τιμών κατά την προσφορά αγαθών στους καταναλωτές. (Παπαγεωργίου, 1995)

Επίσης οι τρεις αρχές που καθορίστηκαν στη διάσκεψη της Στρέσα της Ιταλίας το 1958, αποτελούν τις κατευθυντήριες γραμμές της κοινής γεωργικής αγοράς και επομένως των ΚΟΑ είναι: η ενιαία αγορά, η κοινοτική προτίμηση και χρηματοδοτική αλληλεγγύη. Συγκεκριμένα έχουμε:

- **Η ενιαία αγορά:** Η υπάρξει μιας ενιαίας αγοράς, για όλα τα γεωργικά προϊόντα στην Ε.Ε., μεταξύ των κρατών-μελών για την κοινή διαχείριση τιμών και κανόνων ανταγωνισμού, νομισματικές ισοτιμίες, εναρμονισμένες διοικητικές και υγειονομικές διατάξεις και μια κοινή πολιτική για τις συναλλαγές με το εξωτερικό. Αυτό σημαίνει ότι, τα γεωργικά προϊόντα διακινούνται με κοινές τιμές μέσα στην Ε.Ε.
- **Η κοινοτική προτίμηση:** Αποτελεί τη δεύτερη μεγαλύτερη αρχή της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής. Η Κ.Α.Π., πρέπει να προστατεύει την εσωτερική αγορά από τις μαζικές και σε χαμηλές τιμές, εισαγωγές γεωργικών προϊόντων που προέρχονται από τρίτες χώρες και γενικώς από τις διακυμάνσεις των παγκόσμιων τιμών, δίνοντας προτεραιότητα στην δική της παραγωγή. Αυτή η αρχή, απαιτεί λήψη μέτρων τόσο για τις εισαγωγές όσο και για τις εξαγωγές. Όσον αφορά την εισαγωγή, η Ε.Ε. προσπαθούσε να εξυψώσει τις τιμές των εισαγόμενων προϊόντων τρίτων χωρών στο επίπεδο των τιμών που επικρατούσε στην κοινή αγορά. Η διαφορά μεταξύ της τιμής και της ελάχιστης εγγυημένης τιμής μέσα στην Ε.Ε. καλύπτονταν προοδευτικά από σταθερούς τελωνειακούς δασμούς.
- **Η χρηματοδοτική αλληλεγγύη:** Η αρχή αυτή ήταν περισσότερο πρωτότυπη απ' ότι οι δύο προηγούμενες. Οι δαπάνες της εφαρμογής της ΚΑΠ, πρέπει

να βαρύνουν όλες τις χώρες-μέλη. Έτσι, ιδρύθηκε το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (Ε.Γ.Τ.Π.Ε.) με σκοπό την κάλυψη των δαπανών της Κ.Α.Π. Το ταμείο χρηματοδοτεί τις απαραίτητες για την εφαρμογή της Κ.Α.Π. δαπάνες, για οποιοδήποτε προϊόν και χώρα, προορίζονται αυτές οι δαπάνες. Στην πραγματικότητα οι τρεις αυτές βασικές αρχές συνδέονται μεταξύ τους και δεν μπορεί να υπάρξει η μία χωρίς την άλλη. Επίσης, πρέπει να τονιστεί ότι οι αρχές αυτές αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, καθώς παρέμειναν σταθερές και αναλλοίωτες από την πρώτη της ανακοίνωσης της Κ.Α.Π., μέχρι και σήμερα. (Δογάντζης και Πάκος, 2008)

2.2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η γεωργία κατείχε σημαντική θέση στην ημερήσια διάταξη των επιτελών για τη χάραξη της ευρωπαϊκής πολιτικής, ιδιαίτερα την εποχή που διεξάγονταν οι διαπραγματεύσεις για τη συνθήκη της Ρώμης. Οι μνήμες της μεταπολεμικής έλλειψης τροφίμων ήταν ακόμα ζωντανές και συνεπώς η γεωργία διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο από την αρχή της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Η συνθήκη της Ρώμης έθεσε τους γενικούς στόχους της κοινής αγροτικής πολιτικής. Οι αρχές (Κ.Α.Π.) καθορίστηκαν κατά τη διάρκεια της διάσκεψης στη Στρέσα τον Ιούλιο του 1958. Το 1960 τα έξι ιδρυτικά μέλη (Ιταλία, Γερμανία, Γαλλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Βέλγιο) ενέκριναν τους μηχανισμούς της ΚΑΠ και δύο χρόνια αργότερα, το 1962, η ΚΑΠ άρχισε να ισχύει. Η ΚΑΠ κατόρθωσε να επιτύχει τους αρχικούς της στόχους: προώθησε τόσο την παραγωγή όσο και την παραγωγικότητα, σταθεροποίησε τις αγορές, εξασφάλισε την προσφορά αγαθών και προστάτησε τους αγρότες από τις διακυμάνσεις στις παγκόσμιες αγορές. Ωστόσο μαζί με την επιτυχία προέκυψαν και ορισμένες ανεπιθύμητες παρενέργειες και προβλήματα: οι αγρότες της ΕΕ παρήγαγαν περισσότερο από όσο μπορούσαν να απορροφήσουν οι αγορές, με συνέπεια να δημιουργούνται υπερβολικά πλεονάσματα και να αυξάνονται εκθετικά οι γεωργικές δαπάνες της ΕΕ. Το αποτέλεσμα ήταν ότι, κατά τη διάρκεια της σαραντάχρονης πορείας της, η ΚΑΠ υπέστη αρκετές μεταρρυθμίσεις.

Η πρώτη απόπειρα για μεταρρύθμιση πραγματοποιήθηκε μόλις δέκα χρόνια μετά την καθιέρωση της ΚΓΠ. Το 1968 η Επιτροπή δημοσίευσε το «Υπόμνημα για τη

μεταρρύθμιση της ΚΑΠ», ευρύτερα γνωστό ως σχέδιο Mansholt, από το όνομα του Sicco Mansholt, αντιπροέδρου της Επιτροπής, υπεύθυνου την εποχή εκείνη για την Κοινή Αγροτική Πολιτική. Το σχέδιο αποσκοπούσε στη μείωση του αριθμού των απασχολούμενων στον τομέα της γεωργίας και στην προώθηση της δημιουργίας πιο μεγάλων και πιο αποτελεσματικών μονάδων γεωργικής παραγωγής.

Το 1983 η Επιτροπή υπέβαλε πρόταση για ριζική μεταρρύθμιση, που διατυπώθηκε επίσημα δύο χρόνια αργότερα με τη δημοσίευση του πράσινου βιβλίου σχετικά με τις «Προοπτικές της κοινής γεωργικής πολιτικής» (1985). Στόχος του πράσινου βιβλίου ήταν η εξισορρόπηση της προσφοράς και της ζήτησης και σε γενικές γραμμές η ανάλυση εναλλακτικών λύσεων για το μέλλον της ΚΑΠ. Το 1988 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο κατέληξε σε συμφωνία σχετικά με δέσμη μεταρρυθμιστικών μέτρων, συμπεριλαμβανομένης της «Κατευθυντήριας γραμμής για τις γεωργικές δαπάνες», που περιόριζε το ποσοστό του γενικού προϋπολογισμού που αντιστοιχεί στις δαπάνες της ΚΑΠ. Το 1991 η Επιτροπή, με επίτροπο Γεωργίας τον Ray MacSharry, παρουσίασε δύο έγγραφα προς συζήτηση σχετικά με την ανάπτυξη και το μέλλον της ΚΑΠ. Τα έγγραφα αυτά αποτέλεσαν τη βάση πολιτικής 21 συμφωνίας σχετικά με τη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ, που εγκρίθηκε από το Συμβούλιο στις 21 Μαΐου 1992 (www.archive.gr)

2.2. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ Κ.Α.Π.

Με βάση τους στόχους της Συνθήκης της Ρώμης και τις κατευθυντήριες γραμμές (αρχές) που τέθηκαν στη διάσκεψη της Στρέσα, καθορίστηκε το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα έπρεπε να κινηθεί η Κοινή Αγροτική Πολιτική.

Στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος βρίσκεται η επιδίωξη της αυτάρκειας για τη διασφάλιση των αναγκών διατροφής του πληθυσμού, αλλά και η αύξηση των χαμηλών εισοδημάτων των παραγωγών χωρίς να προκληθεί υπέρογκη επιβάρυνση στους καταναλωτές (Παπαγεωργίου, 1993). Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η πολιτική τιμών και αγορών (Κ.Ο.Α.) να αποτελέσει την κύρια στρατηγική που θα ακολουθούσε η Κ.Α.Π. προκειμένου να επιτύχει τους στόχους της. Έτσι, από την έναρξη της εφαρμογής της Κ.Α.Π. η πολιτική τιμών απορροφούσε το μεγαλύτερο μέρος των κονδυλίων του κοινοτικού προϋπολογισμού, κατέχοντας κυρίαρχη θέση έναντι της διαρθρωτικής πολιτικής.

Η πορεία της Κ.Α.Π., κατά τη δεκαετία του '60 θεωρήθηκε ικανοποιητική, αφού κατόρθωσε να επιτύχει τους αρχικούς της στόχους. Συγκεκριμένα, προώθησε τόσο την παραγωγή όσο και την παραγωγικότητα, σταθεροποίησε τις αγορές, εξασφάλισε την προσφορά των αγαθών και προστάτευσε τους αγρότες από τις διακυμάνσεις στις παγκόσμιες αγορές. Ωστόσο μαζί με την επιτυχία προέκυψαν και ορισμένες ανεπιθύμητες συνέπειες και προβλήματα. Συγκεκριμένα οι αγρότες της Κοινότητας παρήγαγαν περισσότερο από όσο μπορούσαν να απορροφήσουν οι αγορές, με συνέπεια να δημιουργηθούν υπερβολικά πλεονάσματα και να αυξάνονται εκθετικά οι γεωργικές δαπάνες της Κοινότητας. Ως αποτέλεσμα των ανεπιθύμητων αυτών συνεπειών, ήταν οι αναπόφευκτες μεταρρυθμίσεις που έπρεπε να υποστεί η Κ.Α.Π., κατά τη διάρκεια της σαραντάχρονης πορείας της. (Γουλιαδίτη, 2011)

Η πρώτη απόπειρα μεταρρύθμισης της Κ.Α.Π. έρχεται μόλις δέκα χρόνια μετά την καθιέρωσή της, το 1968. Τη χρονιά εκείνη, η Επιτροπή δημοσίευσε το «Υπόμνημα για τη μεταρρύθμιση της Κ.Α.Π.», ευρύτερα γνωστό ως σχέδιο Mansholt, από το όνομα του Sicco Mansholt, αντιπροέδρου της Επιτροπής, υπεύθυνου την εποχή εκείνη για την Κ.Α.Π.. Με το σχέδιο έγιναν οι πρώτες προτάσεις να ληφθούν μέτρα αναδιάρθρωσης της γεωργίας θέτοντας με αυτό τον τρόπο έναν νέο προσανατολισμό στο γεωργικό τομέα. Συγκεκριμένα, το σχέδιο αποσκοπούσε στην προώθηση της δημιουργίας μεγάλων γεωργικών εκμεταλλεύσεων οικογενειακής και συλλογικής μορφής, ώστε να είναι πιο ανταγωνιστικές και βιώσιμες, κάτι που μόνη της η πολιτική εγγυήσεων δεν μπορούσε να επιτύχει επαρκώς. Επίσης, αποσκοπούσε στην μείωση του πλεονάζοντος αριθμού των απασχολούμενων στον τομέα της γεωργίας, με παράλληλη απορρόφηση τους από άλλους τομείς της οικονομίας (Παπαγεωργίου, 1993)

Έτσι, το 1972 είναι η χρονιά όπου εισήχθησαν στην ΚΑΠ διαρθρωτικά μέτρα με στόχο τον εκσυγχρονισμό της ευρωπαϊκής γεωργίας. Η διαρθρωτική πολιτική λαμβάνει μορφή μέσω των εξής Οδηγιών 72/159, 72/160 και 72/161 για τον εκσυγχρονισμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, την ενθάρρυνση της παύσης της γεωργικής δραστηριότητας, την επαγγελματική εκπαίδευση και την οδηγία 75/268 του 1975 για ορεινή γεωργία και για μειονεκτικές περιφέρειες (Μάττας, 1998). Όμως παρά τις συνεχείς διαρθρωτικές αλλαγές των επόμενων χρόνων, τα προβλήματα εξακολουθούσαν να υφίστανται. Δηλαδή, εξακολουθούσε να υπάρχει μεγάλη προσφορά γεωργικών προϊόντων, που δεν ήταν αντίστοιχη με τη ζήτηση (ανελαστική ζήτηση), με αποτέλεσμα να αυξάνονται ολοένα και περισσότερο τα πλεονάσματα της γεωργικής παραγωγής.

2.3. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ Κ.Α.Π.

Η δημιουργία μιας περιβαλλοντικής πολιτικής θα έπρεπε να αντιπροσωπεύει ταυτόχρονα τις επιδιώξεις και τους στόχους τόσο της αγροτικής, όσο και της περιβαλλοντικής πολιτικής. Ωστόσο, η διαδικασία λήψης αποφάσεων, στην Ε.Ε., όπως και στα περισσότερα κράτη-μέλη διαφοροποιείται κατά τομέα. Η ανάπτυξη και η δημιουργία της αγροτικής και περιβαλλοντικής πολιτικής της Ε.Ε. είχαν σε μεγάλο βαθμό διαχωριστεί. Η κάθε μία είχε την δική της κατευθυντήρια γραμμή μέσα στα πλαίσια των δικών τους πολιτικών στόχων. Εξάλλου, η αγροτική πολιτική της Ένωσης είναι πιο ώριμη και πιο ολοκληρωμένη, έχοντας τις ρίζες της στην Συνθήκη της Ε.Ε, ενώ η περιβαλλοντική πολιτική είναι πρόσφατη (Baldock & Lowe, 1996).

Μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 60, καμιά ευρωπαϊκή χώρα δεν είχε μια καθορισμένη πολιτική για το περιβάλλον. Ο φοιτητικός αναβρασμός του Μαΐου του 1968 στη Γαλλία και τη Γερμανία, η Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το ανθρώπινο περιβάλλον, η οποία έγινε στη Στοκχόλμη τον Ιούνιο του 1972, και η δημοσίευση, τότε, της έκθεσης του Ομίλου της Ρώμης για τα «όρια της ανάπτυξης», ήταν τα γεγονότα εκείνα που ανησύχησαν την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη για τα οικολογικά προβλήματα της οικονομικής ανάπτυξης και έθεσαν σε αμφισβήτηση την ιεραρχία των αξιών της «κοινωνίας της κατανάλωσης».

Η Διάσκεψη κορυφής των αρχηγών κρατών ή κυβερνήσεων του Παρισιού, το 1972, άνοιξε το δρόμο για τη θέση σε εφαρμογή μιας κοινής πολιτικής στα θέματα της προστασίας του περιβάλλοντος (Μούσης, 2002). Ουσιαστικά, η ευαισθητοποίηση του κοινού σχετικά με την ανάγκη να ενταχθούν οι περιβαλλοντικοί προβληματισμοί στις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, προβλέφθηκε στην Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη του 1986. Η Συνθήκη της Ε.Ε., όπως τροποποιήθηκε από τη Συνθήκη του Μάαστριχ, ορίζει στο άρθρο Β ότι «η Ένωση θα θέσει ως στόχο της την προώθηση μιας οικονομικής και κοινωνικής προόδου που θα είναι ισόρροπη και βιώσιμη» (Σιούτη, 1998).

Στα πλαίσια του Δεύτερου Προγράμματος Δράσης για το Περιβάλλον (1981-1997), αν και υπήρχε η πρόθεση για κατανόηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων από την άσκηση της γεωργίας και αντιμετώπιση των προβλημάτων, ουσιαστικά δεν έγινε καμία αναφορά στην πολιτική τιμών και αγορών της Κ.Α.Π., ως πραγματική αιτία της κατάστασης εκείνης. Ουσιαστικά, η σχετική δύναμη της Κ.Α.Π. και η αδυναμία της περιβαλλοντικής πολιτικής μπορεί να μην είχε αλλάξει, αν δεν παρουσιάζονταν ένα

αυξημένο κύμα δυσαρέσκειας για την αγροτική πολιτική: το κόστος του προϋπολογισμού της Κ.Α.Π. και ο αυξανόμενος όγκος των πλεονασμάτων. Το 1985 η Ε.Ε. υπογραμμίζει με την Πράσινη Βίβλο ότι η περιβαλλοντική πολιτική πρέπει να θέσει ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο η αγροτική πολιτική θα λαμβάνει μέρος. Έτσι, νομοθετικές ρυθμίσεις αποσκοπούσαν στην αντιμετώπιση των αρνητικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων μέσω της βασικής αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει» (Scheele, 1996). Στις αρχές όμως, του 1986, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο συντάσσοντας έγγραφο με τίτλο «Γεωργία και Περιβάλλον» υιοθετεί την άποψη ότι οι αγρότες θα έπρεπε να αμείβονται για την θετική τους συνεισφορά στο περιβάλλον κάτι που ερχόταν σε αντίθεση με την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει».

Το 1988, η Επιτροπή επανήλθε στο ζήτημα του περιβάλλοντος, με την μεταρρύθμιση των διαρθρωτικών ταμείων και υπό το καθεστώς του Κανονισμού 2052/88, το Τμήμα Προσανατολισμού του Ε.Γ.Τ.Π.Ε. ανέλαβε καθήκοντα για την αναδιοργάνωση της κοινωνικό-διαρθρωτικής πολιτικής και για την διατήρηση του περιβάλλοντος. Παρά τα μεγάλα συνειδητοποιήματα του περιβαλλοντικού θέματος, η προώθηση των περιβαλλοντικά φιλικών γεωργικών πρακτικών δεν ήταν ολοκληρωμένη, αφού περιορίζονταν μόνο σε περιοχές ευαίσθητες και λιγότερο ευνοημένες περιοχές, σε ορισμένες πρακτικές (εντατικοποίηση, αναδάσωση). Επίσης, τα προγράμματα ήταν προαιρετικά για τα κράτη-μέλη, ο αγρότης ήταν ελεύθερος να αποφασίσει εάν θα συμμετείχε ή όχι και γενικά οι διαθέσιμοι οικονομικοί πόροι για τα διαρθρωτικά αυτά μέτρα ήταν περιορισμένοι.

Η ευαισθητοποίηση για μια ολοκληρωμένη περιβαλλοντική πολιτική στην Κοινότητα δεν περιορίστηκε μόνο σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αλλά και σε παγκόσμιο. Το 1992, στη Σύνοδο Κορυφής στο Ρίο, κατά τη Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, τα συνυπογράφοντα κράτη ενέκριναν βασικές δηλώσεις και συμβάσεις που αφορούσαν τη γεωργία και την δασοκομία. Η βασική αρχή που τονίστηκε στην Σύνοδο, ήταν η έννοια της βιώσιμης/αειφόρου ανάπτυξης, που διατυπώθηκε επίσημα για πρώτη φορά στην έκθεση Bruntland της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, το 1987. Η βιώσιμη ανάπτυξη προσδιορίζεται ως «η ανάπτυξη που ανταποκρίνεται στις ανάγκες της παρούσας γενεάς, χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα των μελλουσών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες» (Σιούτη, 1998). Οπότε, η «πραγματική» περιβαλλοντική διάσταση της Κ.Α.Π. εμφανίστηκε σαφώς μόνο με την μεταρρύθμιση του 1992 και αποτέλεσε αντικείμενο συγκεκριμένων κανονισμών εφαρμογής για τα ίδια τα

γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα, για τις ενισχύσεις για την πρόωρη συνταξιοδότηση στη γεωργία, για την δάσωση των γεωργικών γαιών. Οι κανονισμοί αυτοί απέκτησαν σημασία, κινητοποιώντας ένα αυξανόμενο τμήμα του προϋπολογισμού των κοινοτικών γεωργικών ενισχύσεων, αν και αυτό το τμήμα εξακολουθεί να είναι σχετικά χαμηλό (περίπου 10%). Οι κανονισμοί αυτοί συγχωνεύτηκαν το 1999 σε έναν οριζόντιο κανονισμό με τίτλο «Στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης» από το Ε.Γ.Τ.Π.Ε. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2001). Το Πέμπτο Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον, το 1992 και η αναθεώρηση του το 1995, στο οποίο τίθενται μεταξύ άλλων στόχοι που αφορούν τη διατήρηση του ύδατος, του εδάφους και των γενετικών πόρων, στόχευε στον γεωργικό τομέα ως έναν από τους πέντε τομείς προτεραιότητας. Αυτό, γίνεται ολοφάνερο στην φράση «οι απαιτήσεις της περιβαλλοντικής προστασίας πρέπει να ενσωματωθούν στον ορισμό και την εφαρμογή των άλλων κοινοτικών πολιτικών, όχι μόνο χάριν του περιβάλλοντος, άλλα και χάριν της συνεχούς αποτελεσματικότητας αυτών των άλλων πολιτικών». (Σιούτη, 1998)

Με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, η αειφόρος ανάπτυξη αποτελεί στόχο της Ε.Ε., ενώ διατηρούνται οι υφιστάμενες βάσεις της Συνθήκης σχετικά με την περιβαλλοντική και γεωργική πολιτική. Η γεωργία παραμένει μια κοινοτική πολιτική στην οποία όλα τα μέσα της Κ.Α.Π. αποφασίζονται από το συμβούλιο Υπουργών, επιτρέποντας την ανάπτυξη, τη θέσπιση και την εφαρμογή περιβαλλοντικών μέτρων σε ολόκληρη την Ε.Ε. Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Κάρντιφ, τον Ιούνιο του 1998, διαπιστώνονται οι προσπάθειες της Επιτροπής να εντάξει τα περιβαλλοντικά προβλήματα στο πλαίσιο όλων των κοινοτικών πολιτικών, καθώς και η ανάγκη να αξιολογηθεί τούτο σε μεμονωμένες αποφάσεις. Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Βιέννης, τον Δεκέμβριο του 1998, υπογραμμίστηκε η ανάγκη να διασφαλιστεί η επαρκής αντιμετώπιση της περιβαλλοντικής ένταξης στις αποφάσεις που πρόκειται να ληφθούν για τις πολιτικές στον γεωργικό τομέα, στο πλαίσιο του Προγράμματος Δράσης 2000. Στους προβληματισμούς για την ένταξη των περιβαλλοντικών στοιχείων στην Κ.Α.Π. απαιτείται να λαμβάνονται υπόψη τα γενικά μέτρα περιβαλλοντικής πολιτικής για την πρόληψη της ρύπανσης, την ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικά επιζήμιων γεωργικών δραστηριοτήτων και τη διατήρηση της φυσικής κληρονομιάς.

Η μεταρρύθμιση της Κ.Α.Π., στο πλαίσιο του Προγράμματος Δράσης 2000, και η μετέπειτα μεταρρύθμιση του 2003, στοχεύουν ουσιαστικά στην επίτευξη των απαραίτητων διαρθρωτικών προσαρμογών στα κυριότερα καθεστάτα της αγοράς και στην διαμόρφωση μιας ισχυρής αγροτικής πολιτικής που θα αποσκοπεί στην

διασφάλιση των απαραίτητων γεωργικών πρακτικών για την διατήρηση του περιβάλλοντος και στην διατήρηση του φυσικού τοπίου. Ο γενικός προσανατολισμός είναι ότι οι γεωργοί θα πρέπει να τηρούν ένα ελάχιστο στο επίπεδο των περιβαλλοντικών πρακτικών, ως αναπόσπαστο τμήμα των καθεστώτων στήριξης, κάθε όμως επιπλέον περιβαλλοντική υπηρεσία που παρέχεται, πέρα από το βασικό επίπεδο της ορθής γεωργικής πρακτικής και της τήρησης των περιβαλλοντικών νόμων, πρέπει να αμείβεται από το κοινωνικό σύνολο μέσω των γεωργο-περιβαλλοντικών προγραμμάτων. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2001)

2.4. ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΑΠ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ

Ο ρόλος της Κ.Α.Π. για την Ελλάδα είναι πολύ σημαντικός διαχρονικά, οι μεταβολές της Κ.Α.Π. επηρέασαν θετικά και αρνητικά συνολικά την Ελληνική οικονομία που παραδοσιακά στηριζόταν στον αγροτικό τομέα.

Θετικά:

- Τη σημαντική οικονομική ενίσχυση που είχαν τα Ελληνικά αγροτικά προϊόντα από τα πρώτα χρόνια εφαρμογής της Κ.Α.Π. και τις ικανοποιητικές τιμές που απολάμβαναν οι παραγωγοί στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής κοινότητας σε σχέση με τις διεθνείς τιμές.
- Την απορρόφηση εξαιρετικά μεγάλων κοινοτικών χρηματοδοτήσεων που ενίσχυσαν σημαντικά τα δημοσιονομικά του Ελληνικού κράτους, και αύξησαν πρωτοφανή για τα Ελληνικά δεδομένα το κατά κεφαλήν Αγροτικό εισόδημα αλλά και των συναφών δραστηριοτήτων κατά δεύτερο λόγο. Μόνο το ύψος το αποζημιώσεων και εγγυήσεων που δόθηκαν μέσω της Κ.Α.Π. υπολογίζεται σε ποσοστό 40 έως 45% του καθαρού γεωργικού εισοδήματος της περιόδου αυτής.
- Μέσω της Κ.Α.Π. χρηματοδοτήθηκαν αναπτυξιακά έργα κυρίως βασικών προαπαιτούμενων βασικών υποδομών. Έγιναν πολλά μικρά αναπτυξιακά έργα που συνέβαλλαν για παράδειγμα στην αύξηση των αρδευόμενων εκτάσεων κατά 45% και τον διπλασιασμό των μονάδων πρώτης μεταποίησης . Δεν έγιναν δυστυχώς σημαντικά έργα υποδομής μεγάλου βεληγεκούς & επενδύσεις για παράδειγμα σε μεγάλες

καθετοποιημένες μονάδες τυποποίησης με εξαγωγικές δυνατότητες που θα μπορούσαν να αλλάξουν τον χάρτη της Ελληνικής Αγροτικής οικονομίας μόνιμα και με μακροπρόθεσμη προοπτική.

Αρνητικά:

- Η κατάργηση των δασμών και η σταδιακή απελευθέρωση του εμπορίου εντός των συνόρων της Ευρωπαϊκής ένωσης αλλά και του διεθνές εμπορίου αγροτικών προϊόντων όπως υιοθετήθηκε στα πλαίσια της Κ.Α.Π. οδήγησε στην αύξηση του ελλείμματος της Ελλάδος στο εμπορικό ισοζύγιο αγροτικών προϊόντων , πολύ εξωφρενικά μεγαλύτερη από το έλλειμμα του συνολικού εμπορικού ισοζυγίου της χώρας.
- Η εξασφάλισή σταθερά υψηλών τιμών παραγωγού στα αγροτικά προϊόντα όπως διαμορφώθηκε στα πλαίσια της Κ.Α.Π. οδήγησε σταδιακά σε σημαντικές αυξήσεις στις τελικές τιμές καταναλωτή πολλές φορές υψηλότερες από άλλες χώρες της ευρωπαϊκής ένωσης λόγω και των στρεβλώσεων στην Ελληνική αγορά και την αδυναμία του κράτους να ελέγξει τα ολιγοπώλια .
- Η άρση της προστασίας των τοπικών αγροτικών προϊόντων, η απελευθέρωση της αγοράς και η κατεύθυνση των κοινοτικών οικονομικών ενισχύσεων αποκλειστικά στην διασφάλιση των εισοδήματος των αγροτών , οδήγησε σε NIPBANA αδιαφορίας τους παράγοντες της Ελληνικής οικονομίας και οδήγησε στην επιδείνωση της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας των Ελληνικών αγροτικών προϊόντων.
- Πολιτικές παρεμβάσεις και η επικράτηση πολιτικών και κομματικών και όχι καθαρά οικονομικών κριτηρίων στην κατανομή των χρηματοδοτήσεων των κοινοτικών διαρθρωτικών ταμείων σπατάλησαν πόρους ενισχύοντας ξεπερασμένους κλάδους γεωργικών εκμεταλλεύσεων . Με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν οι πόροι για την αναδιάρθρωση της αγροτικής παραγωγής , την χρηματοδότηση της καινοτομίας και της προβολής και εξωστρέφειας των Ελληνικής αγροτικής παραγωγής.

- Τα τελευταία χρόνια με τις αθρόες εισαγωγές στο εσωτερικό της χώρας και την δραματική πτώση των εξαγωγών και παρά την συμβολή κοινοτικών & εθνικών επιδοτήσεων και εισοδηματικών ενισχύσεων της αγροτικής παραγωγής μειώθηκε σημαντικά πάνω από 40% το γεωργικό εισόδημα. (Κουράκης, 2013)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : ΑΓΡΟΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ

Η Ε.Ε. εφαρμόζει αγροπεριβαλλοντικά μέτρα, τα οποία στηρίζουν ειδικά μελετημένες γεωργικές πρακτικές που υπερβαίνουν το επίπεδο αναφοράς της " Ορθής Γεωργικής Πρακτικής" (Ο.Γ.Π.), συμβάλλοντας στην προστασία του περιβάλλοντος και στη διατήρηση του τοπίου.

Εκτός από την αρχή σύμφωνα με την οποία οι γεωργοί πρέπει να τηρούν ένα ελάχιστο επίπεδο περιβαλλοντικών προτύπων ως προϋπόθεση για τη χορήγηση του συνόλου των άμεσων ενισχύσεων ("πολλαπλή συμμόρφωση"), μια άλλη βασική αρχή που διατυπώνεται στην κοινοτική στρατηγική για την ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών προβληματισμών στην Κ.Γ.Π. συνίσταται στο εξής: στις περιπτώσεις όπου η κοινωνία επιθυμεί να παρέχουν οι γεωργοί μια περιβαλλοντική υπηρεσία που υπερβαίνει το επίπεδο αναφοράς, η υπηρεσία αυτή πρέπει να αγοράζεται μέσω γεωργοπεριβαλλοντικών μέτρων .

Στο πλαίσιο της πολιτικής για αγροτική ανάπτυξη, η Κοινότητα προσφέρει ένα φάσμα μέτρων με στόχο την προώθηση της προστασίας του καλλιεργημένου περιβάλλοντος και της βιοποικιλότητάς του. Παρέχονται, μεταξύ άλλων, δυνατότητες στήριξης των μειονεκτικών περιοχών και γεωργοπεριβαλλοντικών μέτρων, οι οποίες συνεπάγονται, αντιστοίχως, την εφαρμογή ή την υπέρβαση των συνήθων ορθών γεωργικών πρακτικών.

Τα καθεστάτα γεωργοπεριβαλλοντικών ενισχύσεων εισήχθησαν στη γεωργική πολιτική της Ε.Ε. στα τέλη της δεκαετίας του 1980 ως μέσο στήριξης συγκεκριμένων γεωργικών πρακτικών, οι οποίες συμβάλλουν στην προστασία του περιβάλλοντος και στη διατήρηση της υπαίθρου. Με τη μεταρρύθμιση της Κ.Γ.Π. του 1992, η εφαρμογή γεωργοπεριβαλλοντικών προγραμμάτων έγινε υποχρεωτική για τα κράτη μέλη στο πλαίσιο των οικείων προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης. Η μεταρρύθμιση της Κ.Γ.Π. του 2003 διατηρεί τον υποχρεωτικό χαρακτήρα των γεωργοπεριβαλλοντικών προγραμμάτων για τα κράτη μέλη, ενώ αυτά παραμένουν προαιρετικά για τους γεωργούς. Επιπλέον, το μέγιστο ποσοστό συγχρηματοδότησης από την Ε.Ε. αυξήθηκε σε 85% για τις περιφέρειες του στόχου 1 και σε 60% για τις υπόλοιπες περιφέρειες.

Οι γεωργοί που δεσμεύονται, τουλάχιστον για μία πενταετία, να υιοθετήσουν φιλικές προς το περιβάλλον γεωργικές πρακτικές, οι οποίες υπερβαίνουν τη συνήθη ορθή γεωργική πρακτική, λαμβάνουν ως αντάλλαγμα ενισχύσεις που αντισταθμίζουν το

πρόσθετο κόστος και την απώλεια εισοδήματος, τα οποία απορρέουν από την τροποποίηση των γεωργικών πρακτικών. Παραδείγματα δεσμεύσεων που καλύπτονται από εθνικά/περιφερειακά καθεστάτα γεωργοπεριβαλλοντικών ενισχύσεων είναι :

- ευνοϊκή για το περιβάλλον εκτατικοποίηση καλλιεργειών·
- διαχείριση συστημάτων βοσκής χαμηλής έντασης·
- ολοκληρωμένη διαχείριση γεωργικής εκμετάλλευσης και βιολογική γεωργία·
- διατήρηση τοπίων και ιστορικών χαρακτηριστικών, όπως οι φράχτες, οι τάφροι και τα δάση·
- διατήρηση ενδιαιτημάτων υψηλής αξίας και της συναφούς βιοποικιλότητας.

collection.europarchive.org

3.1. ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΩΝ ΑΓΡΟΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ

Τα αγροπεριβαλλοντικά μέτρα ακολουθούν μια σειρά από βασικές αρχές, από αυτές πολλές είναι ουσιαστικής σημασίας για την πολιτική επίτευξη των περιβαλλοντικών στόχων του, που έχουν ως εξής:

- 1 Η συμμετοχή στα γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα είναι προαιρετική για τους αγρότες, οι οποίοι μπορούν να επιλέξουν αν θα συνάψουν σύμβαση για την εκτέλεση ενός ή περισσότερων μέτρων, που είναι σχεδιασμένα έτσι ώστε να παρέχουν ταυτόχρονα και μια περιβαλλοντική υπηρεσία.
- 2 Οι γεωργοπεριβαλλοντικές ενισχύσεις είναι ένα είδος εξειδικευμένης πολιτικής τα μέτρα μπορούν να προσαρμοστούν στις διαφορετικές γεωπονικές και περιβαλλοντικές συνθήκες κάθε κράτους μέλους. Με αυτόν τον τρόπο εξυπηρετούνται οι περιβαλλοντικές και οικολογικές πεποιθήσεις χωρίς κάποια άλλη δέσμευση.
- 3 Η ποικιλία των μέτρων καθώς και οι μακροχρόνιες επιπτώσεις τους στο περιβάλλον, που δε γίνονται άμεσα αντιληπτές, απαιτούν μια διαρθρωμένη και μακροπρόθεσμη προσέγγιση μέσω παρακολούθησης και αξιολόγησης.
- 4 Οι γεωργοπεριβαλλοντικές συμβάσεις ανταγωνίζονται οικονομικά τις πιο κερδοφόρες χρήσεις γης, έτσι τα επίπεδα ενίσχυσης πρέπει να καθορίζονται σε υψηλά επίπεδα ώστε να μπορέσουν να προσελκύσουν τους αγρότες και

να ενταχθούν σε αυτά. Αυτό απαιτεί τον υπολογισμό της κατάλληλης αμοιβής από τα κράτη μέλη.

- 5 Οι γεωργοπεριβαλλοντικές ενισχύσεις μπορεί να εφαρμοστούν μόνο για δράσεις που αναλαμβάνουν οι αγρότες υπό τις συγκεκριμένες απαιτήσεις, όπως αυτές ορίζονται από Κώδικες Ορθής Γεωργικής Πρακτικής (Κ.Ο.Γ.Π.).
- 6 Τα κράτη μέλη διαθέτουν την ευχέρεια της εφαρμογής των γεωργοπεριβαλλοντικών μέτρων.
- 7 Οι αποφάσεις για τα μέτρα κοινοποιούνται στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (Π.Ο.Ε.), σύμφωνα με το Παράρτημα 2 της συμφωνίας της Ουρουγουάης.
(ec.europa.eu)

3.2. ΜΕΤΡΑ ΠΟΥ ΣΧΕΤΙΖΟΝΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΓΗΣ

- 1 **Μείωση εισροής:** Αυτή η κατηγορία των μέτρων περιλαμβάνει μείωση της χρήσης των λιπασμάτων και διαφόρων φυτοπροστατευτικών προϊόντων όταν είναι μέρος μιας ολοκληρωμένης γεωργικής προσέγγισης. Μπορεί επίσης να συνδυαστεί με μέτρα αμειψισποράς. Αποτελέσματα της μείωσης της εισόδου μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν και από άλλα μέτρα (π.χ. βιολογική γεωργία).
- 2 **Βιολογική καλλιέργεια:** Αυτή είναι μια σαφώς καθορισμένη και ελεγχόμενη προσέγγιση της καλλιέργειας η οποία ενσωματώνει ένα ευρύτερο φάσμα μέτρων. Αναμενόμενες επιπτώσεις περιλαμβάνουν την ενίσχυση της ποιότητας του εδάφους, τη διατήρηση της ποιότητας του νερού και την ενίσχυση της βιοποικιλότητας.
- 3 **Εκτατικοποίηση της κτηνοτροφίας:** Αυτό μπορεί να αναμένεται να έχει θετικές επιπτώσεις για την ποιότητα του νερού, την ποιότητα του εδάφους, τη βιοποικιλότητα και την προστασία του φυσικού τοπίου.
- 4 **Μετατροπή της αρόσιμης γης σε λιβάδια:** Με τη μετατροπή της αρόσιμης γης σε λιβάδι μπορεί να έχει θετικές επιπτώσεις στην ποιότητα και την

ποσότητα του νερού, την ποιότητα του εδάφους, τη βιοποικιλότητα και το τοπίο.

- 5 **Καλλιέργειες υπό κάλυψη:** Η κάλυψη των καλλιεργειών μπορεί να έχει θετικές επιπτώσεις στην ποιότητα του νερού, του εδάφους και στη βιοποικιλότητα. Μπορεί επίσης να βοηθήσει στην πρόληψη κατά της διάβρωσης του εδάφους και κατά συνέπεια να βοηθήσει και στην πρόληψη των δασικών πυρκαγιών.
- 6 **Δράσεις σε τομείς ειδικού ενδιαφέροντος για τη βιοποικιλότητα και τη φύση:** Μέτρα για την προώθηση της διατήρησης της βιοποικιλότητας στις περιοχές αυτές είναι πολλές και ποικίλες και περιλαμβάνουν π.χ. αναβολή κλαδέματος σε συγκεκριμένες ημερομηνίες για την προστασία των φωλιών, δημιουργία ζωνών ανάσχεσης.
- 7 **Γενετική ποικιλότητα:** Αυτό το μέτρο αφορά την εκτροφή σπάνιων τοπικών γηγενών (στον αντίστοιχο τόπο) φυλών, οι οποίες κινδυνεύουν να εξαφανιστούν από την κτηνοτροφία. Καθώς, και τη διατήρηση των φυτικών γενετικών πόρων που απειλούνται με γενετική διάβρωση. Η προβλεπόμενη επίπτωση θα είναι στη διατήρηση και ίσως αύξηση της γενετικής ποικιλότητας, ενώ δευτερεύουσες επιπτώσεις θα υπάρχουν και στο τοπίο.
- 8 **Συντήρηση των υφιστάμενων βιώσιμων και εκτατικών συστημάτων καλλιέργειας:** Πολλά διαφορετικά μέτρα υπάρχουν για την κάλυψη αυτού του στόχου. Οι θετικές επιπτώσεις που αναμένονται είναι στη βιοποικιλότητα, το τοπίο και σε ορισμένες περιπτώσεις στην ποιότητα του νερού και του εδάφους.
- 9 **Διαμόρφωση τοπίου:** Το μέτρο αυτό αφορά τη διατήρηση γεωργικών συστημάτων που οδηγούν, ως παρενέργεια, στη διατήρηση ενός τοπίου με ποιοτικά χαρακτηριστικά. Οι καλλιεργητικές πρακτικές στην εφαρμογή τη γεωργίας έχουν αντίκτυπο στη βιοποικιλότητα. Οπότε ορθές καλλιεργητικές πρακτικές οδηγούν και σε μια γενικότερη διατήρηση του παραδοσιακού τοπίου.
- 10 **Μέτρα για τη μείωση της χρήσης του ύδατος:** Αυτά είναι σχεδιασμένα για τη διατήρηση των υδατικών πόρων από μέτρα που θεσπίζουν τη μειωμένη χρήση τους ή έστω τη μείωση της απώλειάς του απ' το έδαφος. (European Commission Directorate General for Agriculture and Rural Development, 2005)

3.2.1 Μέτρα που σχετίζονται με τη μη παραγωγική διαχείριση της γης

- 1 **Ακαλλιέργεια:** Η παύση της καλλιέργειας για λόγους διαχείρισης της προστασίας του περιβάλλοντος θα μπορούσε να αναμένεται να έχει θετικές επιπτώσεις στη βιοποικιλότητα, την ποιότητα των υδάτων και τη διάβρωση του εδάφους. Τα μέτρα βρίσκουν εφαρμογή τόσο σε μεγάλες περιοχές (π.χ. δασικές εκτάσεις) όσο και σε μικρότερες ιδιωτικές εγκαταστάσεις. Είναι αξιοσημείωτο πως η παύση της καλλιέργειας πρέπει να εφαρμόζεται σύμφωνα με ειδικές για το χώρο συνθήκες και συχνά χρειάζεται να εφαρμόζεται σε συνδυασμό με την κατάλληλη διαχείριση, διότι απλή εγκατάλειψη μπορεί να προκαλέσει μεγαλύτερα περιβαλλοντικά προβλήματα. (European Commission Directorate General for Agriculture and Rural Development, 2005)

3.3. ΤΑ ΓΕΩΡΓΟΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΚΑΙ ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥΣ

Η ανάλυση των επιπτώσεων των γεωργοπεριβαλλοντικών μέτρων είναι πολύπλοκη. Οι αξιολογήσεις κανονικά θα έπρεπε να αφορούν κάθε μέτρο και αντίστοιχα τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις του, καθώς στη συνέχεια να συντάσσονται κάποια γενικότερα συμπεράσματα για τις επιπτώσεις των μέτρων στο σύνολό τους. Αυτό συχνά δεν είναι δυνατόν διότι δεν υπάρχει επαρκές εμπειρικό υλικό στη διάθεση των αρμοδίων. Είναι ιδιαίτερα δύσκολο να απομονωθούν οι επιδράσεις συγκεκριμένα των γεωργοπεριβαλλοντικών μέτρων μέσα από τις πολλές άλλες οδηγίες που επηρεάζουν τα περιβαλλοντικά αποτελέσματα. Αυτό που μπορεί να γίνει, όμως, είναι να παρέχει η Κεντρική Επιτροπή μια λίστα των συμμετεχόντων κρατών μελών και των περιφερειών καθώς και των συμπερασμάτων και των επιπτώσεων της επιλογής των μέτρων τους και να εξάγονται κάποια γενικότερα συμπεράσματα. Παρακάτω, είναι μόνο οι κυρίως αναμενόμενες επιπτώσεις που αναφέρονται, κατά σειρά σπουδαιότητας. Η σχετική σημασία μπορεί να εξαρτάται από τις λεπτομέρειες των εν λόγω μέτρων.

Ορισμένα μέτρα μπορούν επίσης να έχουν πρόσθετες δευτερεύουσες επιπτώσεις, οι οποίες δεν είναι εισηγμένες.

3.3.1. Άξονας προτεραιότητας 1: Πρόωρη συνταξιοδότηση.

Σκοπός του άξονα αυτού είναι η άμβλυνση της δυσμενούς δημογραφικής σύνθεσης των απασχολουμένων στην γεωργία και την δημιουργία βιώσιμων γεωργικών εκμεταλλεύσεων . Αποτέλεσμα του άξονα θα είναι η πρόωρη συνταξιοδότηση για 50000 δικαιούχους που θα μεταβιβάσουν τις γεωργικές τους εκμεταλλεύσεις σε νέους δικαιούχους.

3.3.2. Άξονας προτεραιότητας 2: Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις για τις μειονεκτικές περιοχές και τις περιοχές που υπόκεινται σε περιβαλλοντικούς περιορισμούς.

Το μετρό αυτό στοχεύει στην αντιστάθμιση υπέρ των περιοχών που παρουσιάζουν φυσικά μειονεκτήματα. Σκοπός του μέτρου είναι η αντιστάθμιση της απώλειας του εισοδήματος που οφείλεται στα φυσικά μειονεκτήματα των επιλέξιμων περιοχών. Επίσης να υπάρξει διατήρηση της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής των μειονεκτικών περιοχών και τέλος σκοπός αυτού του μέτρου είναι η διατήρηση της απασχόλησης και της άσκησης της γεωργικής δραστηριότητας στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές. Σαν αποτέλεσμα αυτού του μέτρου θα είναι η συγκράτηση του αγροτικού πληθυσμού και συνέχιση της άσκησης της γεωργίας και τέλος παροχή επιδότησης σε 180000 ενεργούς γεωργούς.

3.3.3. Άξονας προτεραιότητας 3: Γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα

M.3.1.: «Βιολογική Γεωργία» Το μέτρο αυτό στοχεύει στην αποκατάσταση της ισορροπίας ανάμεσα στο γεωργικό και φυσικό περιβάλλον και στην παραγωγή ανταγωνιστικών προϊόντων ποιότητας. Στο νέο πρόγραμμα μετά την τροποποίηση του 2002 δεν υπάρχουν πλέον περιορισμοί, όλες οι περιοχές και όλες οι καλλιέργειες είναι επιλέξιμες. Όσοι έχουν ολοκληρώσει μια πενταετία και πληρούν τις προϋποθέσεις του προγράμματος μπορούν να επανενταχθούν.

M.3.2.: «Βιολογική Κτηνοτροφία» Το δεύτερο μέτρο έχει τους ίδιους στόχους με το πρώτο και άρχισε να εφαρμόζεται στα τέλη του 2001. Το πρόγραμμα τροποποιήθηκε το 2002 και απλοποιήθηκαν οι όροι ένταξης. Αφορά την ποιμενική αιγο-προβατοτροφία, τη βουτροφία ελεύθερης βοσκής, την σταβλισμένη βουτροφία και τη χοιροτροφία. Στο πλαίσιο του προγράμματος επιδοτείται η διατήρηση του Ελληνικού Ποιμενικού Σκύλου.

M.3.3.: «Μακροχρόνια παύση Εκμετάλλευσης Γεωργικών Γαιών» Το μέτρο αυτό είναι συνεχιζόμενο από την προηγούμενη προγραμματική περίοδο, εγκρίθηκε ως πρόγραμμα με στις 19-7-96, με απόφαση της Επιτροπής. Στο Μέτρο δεν προβλέπεται να ενταχθούν νέοι δικαιούχοι, καθώς ουσιαστικά έχει «κλείσει».

M.3.4.: «Εκτατικοποίηση της Κτηνοτροφίας» Το μέτρο αυτό αποσκοπεί στην προστασία των εδαφών από τη διάβρωση και στη διατήρηση της βιοποικιλότητας μέσω της μείωσης της βοσκοφόρτισης των επιβαρημένων βοσκοτόπων και στην ορθολογική διαχείρισή τους.

M.3.5.: «Μείωση της Νιτρορύπανσης γεωργικής προέλευσης» Με την υλοποίηση του μέτρου αυτού επιδιώκεται η επιτάχυνση και ενδυνάμωση των παρεμβάσεων μείωσης της νιτρορύπανσης και αυτών της αποκατάστασης του υποβαθμισμένου λόγω της γεωργικής δραστηριότητας περιβάλλοντος στις περιοχές εφαρμογής. Το πρόγραμμα αυτό εφαρμόζεται ήδη στη Θεσσαλία και στη Φθιώτιδα και στην περιοχή της Κοπαΐδας.

M.3.6.: «Περιβαλλοντική προστασία της λίμνης Παμβώτιδας » Το μετρό αυτό στοχεύει στη μείωση κατανάλωσης αρδευτικού νερού και λιπασμάτων. Οι αγρότες επιδοτούνται για να κάνουν αμειψισπορά και αγρανάπαυση.

M.3.7.: «Πρόγραμμα απειλούμενων αυτοχθόνων φυλών αγροτικών ζώων» Εφαρμόζεται από το 1998 και στοχεύει στη διατήρηση φυλών ζώων που ανήκουν σε σπάνιες φυλές και κινδυνεύουν με εξαφάνιση λόγω εγκατάλειψης.

M.3.8.: «Διατήρηση Εκτατικών Καλλιεργειών που κινδυνεύουν από Γενετική Διάβρωση» Το μέτρο αυτό στοχεύει στη διατήρηση των ντόπιων ποικιλιών που κινδυνεύουν να χαθούν, έπειτα από την παρατήρηση πως η καλλιέργεια πολλών ειδών και ποικιλιών είχε περιορισθεί σημαντικά ώστε να κινδυνεύουν από γενετική διάβρωση ή πλήρη εξαφάνιση. Σκοπός του μέτρου είναι να αντιστρέψει την υπάρχουσα αυτή κατάσταση με κατάλληλες παρεμβάσεις παρεμβάσεις.

M.3.9.: «Πρόγραμμα διαχείρισης των λιμνών και λιμνοθαλασσών Θράκης » Σκοπός του μέτρου είναι η προστασία και αναβάθμιση των οικολογικά ευαίσθητων περιοχών με μείωση καταναλώσεις αρδευτικού νερού για εμπλουτισμό του υπόγειου υδροφορέα και ελάττωση των λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων

M.3.10.: «Πρόγραμμα διαχείρισης παραλίμνιων εκτάσεων στις λίμνες Βόλβης-Κορώνειας » Σκοπός του μέτρου είναι η προστασία και αναβάθμιση των οικολογικά ευαίσθητων περιοχών με μείωση καταναλώσεις αρδευτικού νερού για εμπλουτισμό του υπόγειου υδροφορέα και ελάττωση των λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων

M.3.11.: «Διατήρηση και Αποκατάσταση Φυτοφρακτών» Ένα απ' τα νεότερα μέτρα που επιδοτούσε τους αγρότες για διατήρηση και αποκατάσταση των φωτοφρακτών στους νομούς Έβρου και Ιωαννίνων.

M.3.12.: «Ανακατασκευή αναβαθμίδων σε επικλινείς εκτάσεις για την προστασία των εδαφών από διάβρωση »

M.3.13.: «Διατήρηση γεωργικών εκτάσεων για την προστασία ειδών άγριας Πανίδας» Η εφαρμογή του νέου αυτού μέτρου πρόκειται για μια εναρμόνιση με την και αποσκοπούσε στη διατήρηση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Εφαρμόστηκε, κυρίως, σε προτεινόμενες περιοχές Natura 2000, που αποτελούν τόπο διαβίωσης ειδών άγριας ζωής, όπως η Καφέ Αρκούδα, το Κιρκινέζι και άλλα.

(www.minagric.gr)

3.3.2. Άξονας προτεραιότητας 4: Δασώσεις Γεωργικών Γαιών

Ο τέταρτος άξονας αποτελείται από ένα μέτρο (*M.4.1.: «Δασώσεις Γεωργικών Γαιών»*) με στόχος την ενίσχυση της δάσωσης γεωργικών εκτάσεων, ώστε να επιτευχθεί αύξηση της δασοκάλυψης της χώρας. Κύριος σκοπός είναι:

- Η ανάπτυξη των δασικών πόρων
- Η βελτίωση της βιοποικιλότητας
- Η προστασία και βελτίωση του περιβάλλοντος, και
- Η διατήρηση του τοπίου και του φυσικού χώρου γενικότερα.

Η χρηματοοικονομική βαρύτητα του μέτρου σε ότι αφορά στην Δημόσια Δαπάνη είναι 6,53% και σε ότι αφορά στη Κοινοτική Συμμετοχή είναι 6,58%. (www.minagric.gr)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΑΓΡΟΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ

Η βασική φιλοσοφία που διέπει τα αγροπεριβαλλοντικά μέτρα απορρέει από την αναγνώριση του γεγονότος ότι η άσκηση της γεωργίας είναι σε θέση να προκαλέσει διαταραχή της ισορροπίας που υπάρχει στο οικοσύστημα. Ως κυριότεροι παράγοντες που ευθύνονται για τη διαταραχή αυτή είναι οι καλλιεργητικές πρακτικές που εφαρμόζονται καθώς και η χρήση αγροχημικών ενώ το μέγεθος των επιπτώσεων προσδιορίζεται από την ποσότητα και το είδος των παραγόμενων προϊόντων, το είδος των χρησιμοποιούμενων εισροών, τις εφαρμοζόμενες καλλιεργητικές μεθόδους και την κατάσταση του άμεσου φυσικού περιβάλλοντος. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι η περιβαλλοντική υποβάθμιση που προκαλείται μπορεί να περιορίζεται εντός των ορίων του αγρο-οικοσυστήματος αλλά μπορεί να εκτείνεται και εκτός αυτού με τη μεταφορά του ρυπογόνου παράγοντα και την απόθεσή του σε άλλα οικοσυστήματα. Η ΕΕ έχοντας αναγνωρίσει από τη δεκαετία του 90 τις αρνητικές επιπτώσεις από την άσκηση της γεωργίας ξεκίνησε να ενσωματώνει στην αγροτική της πολιτική συνιστώσες που αφορούν στην προστασία του περιβάλλοντος.

4.1. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΡΩΝ

Η αξιολόγηση των μέτρων διακρίνεται σε ενδιάμεση και τελική, όπως θα αναλύσουμε παρακάτω.

4.1.1. Ενδιάμεση αξιολόγηση των μέτρων

Στο πλαίσιο των γεωργοπεριβαλλοντικών μέτρων είχαν τεθεί οι ακόλουθοι στόχοι:

- Εφαρμογή μεθόδων γεωργικής παραγωγής που κρίνονται συμβατές με την προστασία και βελτίωση του περιβάλλοντος, των φυσικών πόρων, του εδάφους και της γεωργικής ποικιλομορφίας.
- Μείωση των αρνητικών επιπτώσεων των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στο περιβάλλον και ειδικότερα στην ποιότητα του νερού, του εδάφους και της βιοποικιλότητας.

- Εισαγωγή αιφορικών πρακτικών για την προστασία του εδάφους και τον έλεγχο της φυσικής, χημικής και βιολογικής υποβάθμισής του.

Μέχρι το τέλος του 2004 δε φάνηκε να έχουν επιτευχθεί οι στόχοι, λόγω της καθυστέρησης που υπήρξε ως προς την ενεργοποίηση των περισσότερων μέτρων. Από τα 13 Μέτρα του άξονα ήταν υπό εφαρμογή τα 5 εκ των οποίων τα 4 ήταν συνεχιζόμενα. Τα ποσοστά απορρόφησης των συγκεκριμένων μέτρων κυμαίνονταν σε χαμηλά επίπεδα. Η απορρόφηση ήταν μόλις 10,4% δεδομένου της μη ουσιαστικής ενεργοποίησης των 9 εκ των 13 Μέτρων. Ο δείκτης αποδοτικότητας εμφανίζει τον υψηλότερο δείκτη σε σχέση με όλους τους άλλους άξονες με τιμή 0,74. (Λεβεντάκη, 2012)

4.1.1.1. Βελτίωση μέτρων ως προς τη δράση και τους στόχους

Εξ αιτίας της μη αναμενόμενης εφαρμογής των μέτρων στο σύνολό των στόχων καθώς και η σημαντική καθυστέρηση στην ενεργοποίηση των περισσότερων μέτρων, έχουν οδηγήσει στην εφαρμογή ορισμένων προτάσεων βελτίωσης του προγράμματος.

Συμπερασματικά :

- 1 Δημιουργία 2 νέων αξόνων προτεραιότητας κατ' αντιστοιχία με τα συνοδευτικά μέτρα της Κ.Α.Π. (Τήρηση Προτύπων και Ποιότητας Τροφίμων).
- 2 Δημιουργία μέτρου για την ενίσχυση κτηνοτρόφων στην εφαρμογή προτύπων ζωοτεχνίας ανωτέρων της συνήθους ζωοτεχνικής πρακτικής.
- 3 Επαναπροσδιορισμός του μέτρου 3.6. «Περιβαλλοντική προστασία της Λίμνης Παμβώτιδας», λόγω έλλειψης ενδιαφέροντος.
- 4 Κατάργηση των μέτρων για τα οποία δε διαφαίνεται να υπάρξει ενδιαφέρον, και δεν αναμένεται να απορροφήσουν τον σχετικό προϋπολογισμό, ώστε να απελευθερωθούν πόροι για άλλα ενεργά μέτρα.
- 5 Εφαρμογή του προγράμματος της νιτρορρύπανσης σε περιοχές που παρουσιάζουν σχετικά προβλήματα.
- 6 Ύπαρξη συγκεκριμένου χρονοδιαγράμματος για την υποβολή προτάσεων για το σύνολο των Μέτρων του Άξονα 3. Επίσης, να

καθιερωθεί συγκεκριμένη χρονική περίοδος υποβολής προτάσεων για κάθε μέτρο, ώστε να βελτιωθεί η διαδικασία του προγραμματισμού.

- 7 Προσπάθεια επιβολής της μέτρησης του αζώτου από το Ε.Θ.Ι.Α.Γ.Ε. (Μείωση της νιτρορύπανσης).

Ωστόσο υπήρξε αλλαγή και ως προς τη χρηματοδότηση που έγινε για την εκκαθάριση του μέτρου 3.3. (μακροχρόνια παύση γεωργικών γαιών). Ωστε να αναδειχθούν οι πραγματικές υποχρεώσεις που θα πρέπει να καταβληθούν προς τους δικαιούχους. (Λεβεντάκη, 2012)

4.1.1.2. Παρατηρήσεις επιπτώσεων γεωργοπεριβαλλοντικών μέτρων

Τέσσερις γενικές παρατηρήσεις μπορούν να γίνουν στην ενδιάμεση εκθέση:

- 1 Η παρακολούθηση των στοιχείων δεν παρέχει επαρκή βάση για μια συνολική άποψη του αντίκτυπου των γεωργοπεριβαλλοντικών μέτρων.
- 2 Η αξιολόγηση ανά περιφέρεια, βοηθά ώστε να δείξουν ποια από τα γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα αναμενόταν να έχουν μεγαλύτερο αντίκτυπο στα διάφορα περιβαλλοντικά θέματα (π.χ. την ποιότητα εδάφους, την ποιότητα και ποσότητα νερού, τη βιοποικιλότητα και το τοπίο).
- 3 Υπάρχουν αρκετές πληροφορίες για τη διάδοση των μέτρων στην ενδιάμεση αξιολόγηση. Η συλλογή και καταγραφή των στοιχείων είναι πλέον ενδεδειγμένος τρόπος εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων υπό την προϋπόθεση ότι υπάρχει σαφής επιστημονική βάση για το μέτρο που αφορούν. Ωστόσο, δεν είναι πάντα δυνατό να αθροίζεται η πρόσληψη των στοιχείων (π.χ. όταν ένας γεωργός προσυπογράφει μια σειρά μέτρων για το ίδιο κομμάτι γης), ή ανάθεση σαφών δεδομένων περιοχών σε μεμονωμένα μέτρα.
- 4 Η ενδιάμεση έκθεση παρέχει σχετικά λίγα αποτελέσματα από τη μέτρηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων στο έδαφος. Αναμενόμενο, εφόσον τα μέτρα καλύπτονταν μόνο για τα πρώτα τρία χρόνια και πολλές περιβαλλοντικές επιπτώσεις είναι απίθανο να είναι μετρήσιμες σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα. (Λεβεντάκη, 2012)

4.1.1.3. Εισαγωγή μέτρων στον άξονα 3

Η τροποποίηση του άξονα 3 έγινε στο τέλος της περιόδου του 2003 κι αφότου είχε γίνει η ενδιάμεση αξιολόγηση κρίθηκε αναγκαίο να εισαχθούν 4 νέα μέτρα. Τα μέτρα αυτά αποσκοπούσαν στην αντιμετώπιση προβλημάτων που είχαν αναδειχθεί σε συγκεκριμένες περιοχές παρέμβασης και στην αποκατάσταση του περιβάλλοντος, με προγράμματα προστασίας και προληπτικής δράσης.

4.2. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΠΑΡΑΠΑΝΩ ΑΓΡΟΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ

Η αξιολόγηση των παραπάνω γεωργοπεριβαλλοντικών μέτρων γίνεται απο στοιχεία που μας δίνει το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης.

M.3.1: «Βιολογική Γεωργία»: Στο Μέτρο εντάχθηκαν συνολικά 152.879 Ha και σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων το μεγαλύτερο ποσοστό των ενταγμένων εκτάσεων ανήκει στο γεωγραφικό διαμέρισμα της Πελοποννήσου. Ο αριθμός των δικαιούχων που επωφελούνται από το συγκεκριμένο μέτρο ανέρχεται σε 20.364 την περίοδο 2000- 2006.

Η υλοποίηση του Μέρους παρουσίασε στο παρελθόν σειρά προβλημάτων όπως: πολυπλοκότητα και απροθυμία καλλιεργητών. Οι δεσμεύσεις των δικαιούχων είναι πενταετείς και η πληρωμή γίνεται απολογιστικά στο τέλος κάθε έτους, μετά την εξακρίβωση της τήρησης των δεσμεύσεων. Οι δαπάνες που έχουν πραγματοποιηθεί ανέχονται σε 48.013.000 Ευρώ. Το ποσοστό απορρόφησης κρίνεται ως σχετικά ικανοποιητικό. (ec.europa.eu)

Η μετάβαση από το σύστημα της συμβατικής παραγωγής (χρήση χημικών) στο σύστημα της βιολογικής παραγωγής (χρήση βιοθρεπτικών – βιοθεραπευτικών) θα συμβάλει στην ελαχιστοποίηση της ρυπογόνου πηγής (χημικά) νερών και εδάφους, στη μείωση των εκπομπών οξειδίων του αζώτου (κλιματικές αλλαγές), στην αύξηση της οργανικής ουσίας των εδαφών και των μικροοργανισμών (Βιοποικιλότητα).

M.3.2: «Βιολογική Κτηνοτροφία»: Το Μέτρο εξελίχθηκε ομαλά με ιδιαίτερα αυξημένο ενδιαφέρον των δικαιούχων. Το πρόγραμμα ήταν οριζόντιο και εφαρμόστηκε στο σύνολο της χώρας. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην εφαρμογή του Μέρους στις οικολογικά ευαίσθητες περιοχές και στις περιοχές όπου είχαν παρατηρηθεί υποβαθμισμένοι βοσκότοποι.

Συνολικά οι δικαιούχοι που ωφελήθηκαν από το Μέτρο ήταν 2.050 τη περίοδο 2000-2006. Αναφορικά με την καλυπτόμενη έκταση, ανήλθε στις 156.772 Ha. Πρέπει να σημειωθεί, ότι το ενδιαφέρον των παραγωγών να ενταχθούν στο Μέτρο το έτος 2006 δεν ήταν τόσο μεγάλο σε σύγκριση με τα προηγούμενα έτη, παρατηρήθηκε μείωση των νέων συμβάσεων κατά περίπου 30% σε σχέση με το 2005. Αυτό οφείλεται κυρίως στην αδυναμία εξεύρεσης εκτάσεων βοσκοτόπων για τους χοίρους. Επίσης η ανεπάρκεια των πιστοποιημένων υποδομών για τη σφαγή, τεμαχισμό και τυποποίηση του βιολογικού κρέατος, ενώ και η αγορά των βιολογικών προϊόντων είναι ακόμα σχετικά περιορισμένη στη χώρας μας. Η ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας εντάσσεται στις άμεσες προτεραιότητες του ΥΠΑΑΤ. Οι δαπάνες που πραγματοποιήθηκαν ανέρχονται σε 17.529.000 Ευρώ. (ec.europa.eu)

Η συμβολή του μέτρου είναι η μετάβαση από το σύστημα της συμβατικής κτηνοτροφίας στο σύστημα της βιολογικής κτηνοτροφίας που θα συμβάλει στην αύξηση της παραγωγής βιολογικών ζωοτροφών (βιολογική γεωργία) γεγονός που οδηγεί στο ίδιο περιβαλλοντικό αποτέλεσμα με τη βιολογική γεωργία.

M.3.3.: «Μακροχρόνια Παύση Εκμετάλλευσης Γεωργικών Γαιών»: Το πρόγραμμα Μακροχρόνιας Παύσης εκμετάλλευσης Γεωργικών Γαιών ξεκίνησε το 1997 και μέχρι το 1999 εντάχθηκαν στο υπομέτρο Α 193.116 στρ. στο υπομέτρο Β 1.748 στρ. Με βάση τα υφιστάμενα στοιχεία ο δείκτης φυσικής υλοποίησης ισούται με 25,2%. Στο Μέτρο δεν προβλέπεται να ενταχθούν νέοι δικαιούχοι, καθώς ουσιαστικά έχει «κλείσει». Οι δαπάνες που πραγματοποιήθηκαν μέχρι την περίοδο λειτουργίας του μέτρου ανέρχονται 11.049.000 €.

M.3.4: «Εκτατικοποίηση της Κτηνοτροφίας»: Η εφαρμογή του προγράμματος ξεκίνησε το 2004, κατά το 2006 υπήρξε ρύθμιση εκτός των άλλων και για θέματα που αφορούν στις πληρωμές. Επιπλέον κατά το 2006 εκδόθηκε Υπουργική Απόφαση θέσπισης ποσοστού μείωσης πυκνότητας βόσκησης για τις ανάγκες

εφαρμογής του προγράμματος. Από την ενεργοποίηση του Μέτρου (Απρίλιος 2004), και μέχρι την ολοκλήρωση του ΕΠΑΑ εντάχθηκαν συνολικά 1.012 δικαιούχοι την περίοδο 2000-2006 σε έκταση 43.257 Ha. Να σημειωθεί, ότι το μέτρο εφαρμόζοταν σε νησιωτικές περιοχές της χώρας (με τις πρώτες εντάξεις να πραγματοποιούνται στα Δωδεκάνησα, Κεφαλονιά και Ιθάκη), αλλά για πρώτη φορά κατά το 2006 εφαρμόστηκε και σε περιοχές της ηπειρωτικής χώρας. Το γεγονός ότι τα νησιά εμφανίζουν ιδιαίτερες συνθήκες λόγω της γεωγραφικής τους ιδιομορφίας (γεωγραφική απομόνωση) δημιουργεί προβλήματα και καθυστερήσεις στην απόσυρση των ζώων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να υπάρχουν κυρώσεις στους δικαιούχους για μη εφαρμογή των δεσμεύσεων του προγράμματος (τήρηση πυκνοτήτων βόσκησης). Στη δημιουργία του προβλήματος συντελεί και η έλλειψη υποδομών σφαγείων, γεγονός που συνεπάγεται την αναγκαστική μετακίνηση του κοπαδιού σε σφαγεία άλλων περιοχών, πράγμα αρκετά δύσκολο λόγω της περιορισμένης ακτοπλοϊκής σύνδεσης (κυρίως κατά τους χειμερινούς μήνες). Οι δαπάνες που πραγματοποιήθηκαν ανέρχονται 403.000 €. (ec.europa.eu)

Η μείωση της πυκνότητας βόσκησης θα μειώσει αντίστοιχα την πίεση στον βοσκότοπο με σταδιακή αποκατάσταση της χλωρίδας του, γεγονός που θα συμβάλει στη διαχείριση οικολογικά ευαίσθητων ειδών της αυτοφυούς χλωρίδας, στη βελτίωση της φυτικής του μάζας, συνεπώς στη βελτίωση της βιοποικιλότητας και του ισοζυγίου του άνθρακα και στην άρση της υποχρησιμοποίησης ή εγκατάλειψης των βοσκοτόπων και στην ορθολογική τους διαχείριση.

M.3.5: «Μείωση της Νιτρορύπανσης γεωργικής προέλευσης»: Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε αρχικά στη Θεσσαλία και σε περιοχές του Ν.Φθιώτιδας (1994 – 1999), ενώ από το 2004 επεκτάθηκε στις περιοχές της Κωπαΐδας και την κοιλάδα του Πηνειού. Ο αριθμός των δικαιούχων που αφορά σε προγράμματα μείωσης της νιτρορύπανσης γεωργικής προέλευσης ανήλθε 16.585 την περίοδο 2000-2006. Αντίστοιχα, το σύνολο των στρεμμάτων στα οποία εφαρμόζονται προγράμματα μείωσης της νιτρορύπανσης γεωργικής προέλευσης ανήλθαν σε 176.445 Ha.

Να επισημανθεί, ότι στα δύο έτη (2004-2006) εφαρμογής του μέτρου καταβλήθηκε προσπάθεια για σωστή ενημέρωση των παραγωγών, καθώς και την απλοποίηση των δεσμεύσεων, τα οποία συνέτειναν σε μεγάλο βαθμό στην αύξηση του αριθμού των παραγωγών. Τα μεγαλύτερα προβλήματα που παρουσιάστηκαν στην

υλοποίηση του Μέτρου, εστιάζονται στον τρόπο παρακολούθησης των επιπτώσεων του. Η παρακολούθηση του ορίου των νιτρικών δεν γίνεται συστηματικά και δεν είναι εφικτό να υπάρχει σαφής εικόνα σχετικά με την τάση της νιτρορύπανσης στις περιοχές εφαρμογής. Οι δαπάνες που πραγματοποιήθηκαν ανέρχονται 45.147.000 €. (ec.europa.eu)

Το μέτρο συμβάλει μέσα από τη μείωση των εφαρμοζόμενων ποσοτήτων λιπάσματος: στην ταχύτερη απονιτροποίηση των νερών (ποιοτική αποκατάσταση), στη μείωση των εκπομπών οξειδίων του αζώτου συνεπώς στην άμβλυνση των κλιματικών αλλαγών καθώς και την αγρανάπαυση και αμειψισπορά: στη μείωση της κατανάλωσης νερού (ποσοτική αποκατάσταση), στη δημιουργία χώρων οικολογικής αντιστάθμισης για την άγρια χλωρίδα και πανίδα (προστασία βιοποικιλότητας).

M.3.8: «Διατήρηση εκτατικών Καλλιεργειών που κινδυνεύουν από Γενετική Διάβρωση»: Το Μέτρο εφαρμόστηκε για πρώτη φορά το 2006 και αποτελεί ένα νέο μέτρο με βάση την εκδήλωση ενδιαφέροντος, με την αρχική ένταξη 301 δικαιούχων από 22 Νομαρχίες με 572,3 Ha. Οι συγκεκριμένοι δικαιούχοι επέλεξαν 44 ποικιλίες από το Κατάλογο Τοπικών Ποικιλιών του Μέτρου. Μετά την ολοκλήρωση της αρχικής διαδικασίας ένταξης, ξεκίνησε από τη Δ/ση Χωροταξίας και Προστασίας Περιβάλλοντος η διαδικασία επικαιροποίησης του καταλόγου ντόπιων ποικιλιών του μέτρου μετά από διαβούλευση με τις συναρμόδιες Δ/σεις του Υπουργείου. Με την ολοκλήρωση του ΕΠΑΑ 2000-2006 έχουν ενταχθεί στο Μέτρο (ενεργές συμβάσεις) 251 δικαιούχοι, για 491,75 Ha. Τα προβλήματα υλοποίησης εντοπίζονται κυρίως κατά τη διαδικασία ένταξης των δικαιούχων, ειδικότερα αναφέρονται στα ακόλουθα:

- Η ύπαρξη αρκετά μικρού ανώτατου ορίου στην επιλεξιμότητα των εκτάσεων ανά τοπική ποικιλία (του Καταλόγου) και γεωγραφική περιοχή. Αυτό σε μεγάλο βαθμό αφορούσε τις ποικιλίες σιτηρών όπου το ανώτατο όριο ήταν 5,0 ή 10,0 εκτάρια σε επίπεδο χώρας. Αποτέλεσμα αυτού ήταν η μεγάλη περικοπή εκτάσεων από δικαιούχους που είχαν ενταχθεί στους «Πίνακες των εν δυνάμει δικαιούχων» από τις Δ/σεις Αγροτικής Ανάπτυξης.
- Η παρερμηνεία των στόχων και του σκοπού του μέτρου κατά τη δημοσιοποίηση αυτού δημιουργώντας σύγχυση και μειωμένη ικανότητα

ανταπόκρισης των υποψηφίων π.χ. επιθυμία για ένταξη μεγάλων εκτάσεων σιτηρών.

- Η αδυναμία μηχανογραφικής εφαρμογής για την εισαγωγή των στοιχείων των πρώτων δικαιούχων.

Τα συμπεράσματα που συνάγονται από την υλοποίηση του μέτρου είναι τα ακόλουθα:

- ✓ Ο μεγαλύτερος αριθμός εκτάσεων και ενεργών συμβάσεων παρατηρείται στα κηπευτικά και ακολουθούν οι ποικιλίες των σιτηρών και των ψυχανθών.
- ✓ Ο μεγαλύτερος αριθμός επιλεγμένων –ενταγμένων ποικιλιών ανά σύνολο ενταγμένων εκτάσεων παρατηρείται στα σιτηρά. (ec.europa.eu)

Η συμβολή του μέτρου αυτού έχει καθοριστικό ρόλο στην ανανέωση και διατήρηση του γενετικού υλικού των ειδών και ποικιλιών, στην ευαισθητοποίηση του τοπικού αγροτικού πληθυσμού στην διατήρηση της γεωργικής βιοποικιλότητας, στην on farm προστασία των απειλούμενων τοπικών ποικιλιών της χώρας και στην εντατική μορφή μείωσης των πιέσεων που δέχεται το έδαφος, το νερό και ο αέρας.

M.3.11: «Διατήρηση και Αποκατάσταση Φυτοφρακτών»: Στην 1η πρόσκληση ενδιαφέροντος (2004) δεν υποβλήθηκε κανένας φάκελος, καθώς υπήρξε ανεπαρκής δημοσιοποίηση του προγράμματος. Το 2005 και 2006 δεν πραγματοποιήθηκε νέα πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος λόγω έλλειψης ανταπόκρισης από πλευράς των παραγωγών. Η οικονομική ολοκλήρωση του Μέτρου μέχρι 31/12/06 ήταν μηδενική, καθώς δεν υπήρχαν σχετικές εντάξεις. (ec.europa.eu)

Το παραπάνω μέτρο συμβάλει στη διατήρηση και την αποκατάσταση των φυτοφρακτών, στη διατήρηση της βιοποικιλότητας στις γεωργικές εκτάσεις, στη διατήρηση των τροφικών πεδίων, καθώς και των θέσεων ανάπαυσης των αρπακτικών και των μεταναστευτικών πτηνών και στη διατήρηση και βελτίωση των ενδιαιτημάτων της άγριας πανίδας.

M3.13: «Διατήρηση γεωργικών εκτάσεων για την προστασία ειδών άγριας

Πανίδα»: Με βάση την φυσική ολοκλήρωση του μέτρου, οι δικαιούχοι ήταν 20 το 2005 για συνολική έκταση 138,44 Ha. Οι δικαιούχοι το 2009 έγιναν 29. Η πολυπλοκότητα του Μέτρου, σε σχέση με τις πέντε διαφορετικές δράσεις που προωθούσε, καθώς και η περιορισμένη ενημέρωση των δικαιούχων αποτέλεσαν ανασταλτικούς παράγοντες κατά την εφαρμογή του Μέτρου. Σε τρεις από τις πέντε δράσεις, υπήρχαν ανυπέρβλητα προβλήματα, όπως η έλλειψη φορέα πιστοποίησης για τον Ελληνικό ποιμενικό σκύλο, η μη ύπαρξη ΤΟΕΒ στις περιοχές όπου ζητήθηκαν αντίστοιχα πιστοποιητικά και ο εσφαλμένος υπολογισμός της τιμής της ηλεκτροφόρου περιφράξης. Οι δαπάνες του μέτρου ήταν 69.000€. (ec.europa.eu)

Η συμβολή ωστόσο του μέτρου αυτού ήταν στην ασυγκόμιστη παραγωγή όπως και στη κατάκλιση των ορυζώνων που θα συμβάλουν στη διατροφή της άγριας ζωής, στη διατήρηση και την προστασία της απειλούμενης και σπάνιας άγριας ζωής, της οποίας ο βióτοπος εξαρτάται μερικώς από τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις και στην προστασία και διαχείριση της άγριας πανίδας που συνδέεται στενά ή εξαρτάται από τις αγροτικές γαίες και οι πληθυσμοί της έχουν υποστεί σοβαρή μείωση κατά τις τελευταίες δεκαετίες.

4.2.1. Τελική αξιολόγηση των μέτρων

Δικαιούχοι που έχουν ενταχθεί στα Μέτρα, απέκτησαν τη δυνατότητα να διακόψουν τη σύμβασή τους και να ενταχθούν για νέα πενταετία με τους νέους όρους και προϋποθέσεις. Για να πραγματοποιηθεί αυτό έπρεπε σαν προϋπόθεση να αυξήσουν τις δεσμεύσεις τους, σύμφωνα με τις απαιτήσεις του κάθε Μέτρου.

4.2.1.1. Κριτήρια και δείκτες αξιολόγησης

Σε σχέση με τις επισημάνσεις της ενδιάμεσης αξιολόγησης σχετικά με την εφαρμογή και την ολοκλήρωση των μέτρων επισημαίνονται τα εξής:

- Ολοκληρώθηκε σε μεγάλο ποσοστό το πληροφοριακό σύστημα του άξονα 3, αν και προβλήματα παρουσιάζονται σε ορισμένα μέτρα.

- Ενεργοποιήθηκαν όλα τα μέτρα του άξονα 3. Από τα 17 μέτρα υλοποιήθηκαν τα 15 (για τα 2 δεν υπήρξε ενδιαφέρον).
- Παραμένουν τα προβλήματα σχετικά με τις δομές παρακολούθησης των γεωργοπεριβαλλοντικών μέτρων (δειγματοληπτικές έρευνες και εργαστηριακές αναλύσεις στα μέτρα που απαιτούνται).

Σύμφωνα με τη τελική αξιολόγηση βλέπουμε ότι οι στόχοι του άξονα επιτεύχθηκαν σε διαφορετικό βαθμό από τα 17 μέτρα που περιελάμβανε, εκ των οποίων υλοποιήθηκαν τελικά 15, ενώ 1 (το μέτρο περί μακροχρόνιας παύσης εκμετάλλευσης γεωργικών γαιών) κάλυψε υποχρεώσεις της περιόδου (1994-1999). Ο βαθμός υλοποίησης του άξονα ανήλθε στο 1,6%, ενώ η απορρόφηση στο περίπου 33%.

Η αποτίμηση των επιπτώσεων παρουσίασε ιδιαίτερες δυσκολίες λόγω της πολυμορφίας των παρεμβάσεων, του σημειακού χαρακτήρα των περισσότερων μέτρων και του πιλοτικού χαρακτήρα του άξονα. Παρ' όλα αυτά οι επιπτώσεις από την υλοποίηση του άξονα 3 εκτιμούνται ως θετικές. Η σημαντικότερη θετική επίπτωση που καταγράφεται είναι η διάχυση των περιβαλλοντικών πρακτικών, καθώς και ο περιβαλλοντικός προβληματισμός που εισήγαγε στις τοπικές αγροτικές κοινωνίες, μέσω των πιλοτικών δράσεων που εφαρμόστηκαν, ανεξάρτητα από το βαθμό φυσικής υλοποίησης των μέτρων και του άξονα συνολικά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΣΜΩΝ

Στο πλαίσιο της πτυχιακής μου εργασίας κρίθηκε ιδιαίτερος σημαντική η διερεύνηση των παραπάνω μέτρων περιβαλλοντικής πολιτικής. Οι παραπάνω πληροφορίες συλλέχθηκαν μέσα από αρμόδιους υπαλλήλους της Περιφέρειας Μακεδονίας και Θράκης, από το Γεωτεχνικό Επιμελητήριο (ΓΕΩ.ΤΕ.) και από άλλους αρμόδιους φορείς που αξιολογούν θέματα γεωργίας και την υλοποίηση των γεωργοπεριβαλλοντικών μέτρων (άξονας 3) καθώς επίσης και από ιστοσελίδες, όπως είναι το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (Υπ.Α.Α.Τ.). Τέλος με βιβλιογραφική ερευνά ελληνική και ξένη, μπόρεσα και έκανα ερευνά πηγών που με βοήθησαν να φέρω εις πέρας την πτυχιακή εργασία .

Έκκρινα σωστό να ασχοληθώ με τους των διαχειριστικούς εκτελεστικούς μηχανικούς του Εγγράφου Προγραμματισμού Αγροτικής Ανάπτυξης 2000 – 2006, τα οποία αναφέρονται στα επόμενα κεφάλαια.

5.1. ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ Ε.Π.Α.Α.

Το γεγονός ότι το οικονομικό μέγεθος και η φύση του Ε.Π.Α.Α. ήταν ιδιαίτερα σημαντικό, σε συνδυασμό με την απαίτηση για εξασφάλιση ποιότητας και αποτελεσματικότητας των διαδικασιών, είχαν ως αποτέλεσμα το πλαίσιο των μηχανισμών εφαρμογής να αποτελεί ένα μείζον ζήτημα για τη διαρθρωτική παρέμβαση 2000-2006.

Είναι γνωστό ότι οι κανονισμοί των Διαρθρωτικών Ταμείων διαμορφώσαν ένα πλαίσιο εταιρικής σχέσης κατά την Γ' Προγραμματική Περίοδο, που χαρακτηρίζεται από:

- Αποστασιοποίηση της Ε.Ε. από τις διαδικασίες προγραμματισμού.
- Ενίσχυση του ελεγκτικού ρόλου της Ε.Ε. και δυνατότητα επιβολής αυστηρών ποινών.

- Μεταφορά της ευθύνης στο Κράτος - Μέλος και υποχρέωσή του να τηρεί συγκεκριμένες διακριτές διαχειριστικές και ελεγκτικές διαδικασίες με θεσμοθετημένες ευθύνες των αρμοδίων αρχών.
- Συγκεκριμένους κανόνες που έκαναν υπαρκτό τον κίνδυνο οριστικής απώλειας πόρων σε περίπτωση καθυστερήσεων στη χρήση των πόρων.

Η αντιμετώπιση των παραπάνω, απαίτησε την όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερη εφαρμογή διαδικασιών και συστημάτων διοίκησης και διαχείρισης, διαφοροποιημένων σε σχέση με αυτές της προηγούμενης προγραμματικής περιόδου, που να εξασφαλίζουν την ποιότητα και την διαφάνεια στη εφαρμοσθείσα αναπτυξιακή παρέμβαση.

5.2. ΟΙ ΟΡΓΑΝΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Οι βασικές οργανικές μονάδες του συστήματος Διοίκησης του Ε.Π.Α.Α., καθώς και η κατανομή των διαφόρων αρμοδιοτήτων - λειτουργιών στο πλαίσιο εφαρμογής του, διακρίνονται σε εθνικό και κοινοτικό επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα:

Σε Εθνικό επίπεδο:

- Η Επιτροπή Παρακολούθησης
- Η Διαχειριστική Αρχή
- Ο Οργανισμός Πληρωμών και Ελέγχου Κοινοτικών Ενισχύσεων Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (Ο.Π.Ε.Κ.Ε.Π.Ε.).
- Οι Υπηρεσίες Εφαρμογής
- Οι Φορείς Υλοποίησης

Σε Κοινοτικό επίπεδο :

- Η Γενική Διεύθυνση Γεωργίας της Ε. Ε.
- Η Επιτροπή Γεωργικών Διαρθρώσεων και Αγροτικής Ανάπτυξης

%ο

5.2.1. Επιτροπή Παρακολούθησης Ε.Π.Α.Α.

Η Ε.Π. του Ε.Π.Α.Α είχε κυρίως τις ακόλουθες αρμοδιότητες:

- Να επιβεβαιώνει ή προσαρμόζει κάθε τροποποίησή του.
- Να παρακολουθεί την πρόοδο υλοποίησής του και τα προβλήματα που αυτή παρουσιάζει.
- Να αξιολογεί την πρόοδο που σημειώνεται όσον αφορά στην επίτευξη των στόχων του.
- Να εξετάζει και εγκρίνει την ετήσια και την τελική έκθεση εφαρμογής πριν αποσταλούν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, καθώς και την ενδιάμεση αξιολόγησή του.
- Να εξετάζει και εγκρίνει προτάσεις τροποποίησης του προγράμματος που δεν επιφέρουν αλλαγή στη συνολική και ετήσια συμμετοχή του Ταμείου (Ε.Γ.Τ.Π.Ε. Τμήμα Εγγυήσεων).
- Καθώς και την κατανομή των πόρων μεταξύ των Αξόνων / Μέτρων του προγράμματος.

5.2.2. Διαχειριστική Αρχή

Η Διαχειριστική Αρχή, υπό την εποπτεία του Ειδικού Γραμματέα του Γ΄ Κ.Π.Σ. του Υπ. Α.Α.&Τ., στελεχώθηκε με απόσπαση υπηρετούντος στο κεντρικό Υπουργείο προσωπικού, καθώς και με απόσπαση προσωπικού που υπηρετούσε σε φορείς του ευρύτερου δημόσιου τομέα.

5.2.3. Οργανισμός Πληρωμών και Ελέγχου Κοινοτικών Ενισχύσεων Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (Ο.Π.Ε.Κ.Ε.Π.Ε.)

Ως Οργανισμός Πληρωμής του Ε.Π.Α.Α., ορίστηκε ο Οργανισμός Πληρωμών και Ελέγχου Κοινοτικών Ενισχύσεων Προσανατολισμού και Εγγυήσεων – Ο.Π.Ε.Κ.Ε.Π.Ε., ο οποίος ασχολήθηκε με την διαχείριση των πιστώσεων του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Προσανατολισμού και Εγγυήσεων – Τμήμα Εγγυήσεων. Η διαχείριση αυτή στηρίχθηκε στις παρακάτω διαδικασίες - βήματα:

- 1 Στον έλεγχο των δικαιολογητικών πληρωμής που υπέβαλλαν οι δικαιούχοι των κοινοτικών ενισχύσεων,

- 2 Στην συνακόλουθη αναγνώριση και εκκαθάριση των δαπανών του Ειδικού Λογαριασμού Εγγυήσεων Γεωργικών Προϊόντων (Ε.Λ.Ε.Γ.Ε.Π.),
- 3 Την έγκριση πληρωμής και την έκδοση της σχετικής εντολής, ούτως ώστε να διασφαλίζεται πλήρως η νομιμότητα των πληρωμών σύμφωνα με τις εθνικές και κοινοτικές διατάξεις,
- 4 Επιπλέον καθήκον του ως άνω Οργανισμού ήταν και η πρόληψη και η πάταξη κάθε ατασθαλίας σε βάρος των ως άνω πιστώσεων, όπως και η ανάκτηση τυχόν χρηματικών ποσών τα οποία έχουν καταβληθεί παρανόμως ή αχρεωστήτως.

Γενικότερα κατά την διάρκεια εφαρμογής της παρέμβασης, ο Ο.Π.Ε.Κ.Ε.Π.Ε. ανταποκρίθηκε σε μεγάλο βαθμό στις αυξημένες απαιτήσεις της προγραμματικής περιόδου και ουσιαστικά αποτέλεσε τον πλέον αξιόπιστο φορέα στο πλαίσιο του συστήματος διοίκησης του Εγγράφου Προγραμματισμού. Μεγάλες προσπάθειες καταβλήθηκαν, άλλες φορές επιτυχώς, άλλες φορές λιγότερο (ιδιαίτερα σε θέματα ελέγχων), καθώς το κανονιστικό πλαίσιο υπήρξε ιδιαίτερα αυστηρό). (ec.europa.eu)

5.3. ΣΑΦΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ, ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΕΛΕΓΧΟΥ

Αξιολογώντας το σύστημα διοίκησης και διαχείρισης σχετικά με την σαφήνεια των διαχειριστικών και εκτελεστικών αρμοδιοτήτων των εμπλεκόμενων φορέων είναι σαφές ότι:

- Το υφιστάμενο σύστημα διοίκησης και διαχείρισης του Ε.Π.Α.Α. χαρακτηρίστηκε από σχετικά ικανοποιητικό βαθμό σαφήνειας, με σχετικά οριοθετημένες αρμοδιότητες και διακριτούς ρόλους. Προβλήματα παρουσιάστηκαν αναφορικά με τον ρόλο της Διαχειριστικής Αρχής, ρόλος ο οποίος σε αρκετές περιπτώσεις αναιρέθηκε ή επικαλύφθηκε σε σημαντικό βαθμό από τις λειτουργίες των κάθετων υπηρεσιών (ειδικά τα πρώτα χρόνια εφαρμογής του προγράμματος).
- Αν και οι διαδικασίες εφαρμογής και παρακολούθησης των Μέτρων θεωρούνται ως σαφείς και κατανοητές, χαρακτηρίστηκαν από αυστηρότητα και γραφειοκρατικές απαιτήσεις, γεγονός που οδήγησε σε σχετικές καθυστερήσεις. Επισημαίνεται ότι σε αρκετές περιπτώσεις οι σχετικές διαδικασίες απλοποιήθηκαν στο πλαίσιο τροποποιήσεων του Ε.Π.Α.Α..

- Από ικανοποιητικό βαθμό σαφήνειας χαρακτηρίζονται, τόσο οι αρμοδιότητες, όσο και τα καθήκοντα των εμπλεκόμενων φορέων σχετικά με τις προβλεπόμενες διαδικασίες διαβούλευσης (διαβούλευση με Ε.Ε. κλπ).
- Η επίδοση των μηχανισμών εφαρμογής κρίνεται ως σχετικά ικανοποιητική ως προς το κανονιστικό πλαίσιο και τις αυξημένες απαιτήσεις οικονομικής και χρονικής αποτελεσματικότητας και μόνον σε κάποιες περιπτώσεις, όπως στην τακτική και έγκυρη ενημέρωση της πορείας του οικονομικού αντικειμένου, η αποτελεσματικότητα παρουσίασε προβλήματα, λόγω των προαναφερθέντων ελλείψεων σε στελεχιακό δυναμικό και υλικοτεχνική υποδομή, αλλά κυρίως και στη μη ύπαρξη ενός οριζόντιου μηχανογραφικού συστήματος επικοινωνίας μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων.
- Αναφορικά με τον βαθμό προσαρμογής των φορέων στο κανονιστικό πλαίσιο, η επίδοση της Διαχειριστικής Αρχής αξιολογείται ως σχετικά ικανοποιητική (βάσει των ελλείψεων που εκ των πραγμάτων είχε), ενώ οι φορείς εφαρμογής και υλοποίησης αντιμετώπισαν σειρά προβλημάτων τα οποία εστιάστηκαν στην ελλιπή γνώση των διαρθρωτικών κανονισμών και του εν γένει θεσμικού πλαισίου, καθώς και στην έλλειψη επαρκούς και εξειδικευμένου στελεχιακού δυναμικού και στην έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής.
- Η συνεργασία με την κεντρική διοίκηση (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων) κρίνεται ως σχετικά ικανοποιητική, καθώς παρουσίασε μια σειρά από προβλημάτων όπως (ενδεικτικά):
 - - Ύπαρξη μεγάλων καθυστερήσεων σχετικά με την αποσαφήνιση του θεσμικού πλαισίου (κυρίως αναφορικά με «δύσκολα» Μέτρα όπως τα Αγροπεριβαλλοντικά).
 - Ελλιπή γνώση σε ορισμένες περιπτώσεις του θεσμικού πλαισίου (τροποποίηση κανονισμών, κλπ), με αποτέλεσμα την ύπαρξη καθυστερήσεων.
 - Αδυναμία άμεσης ανταπόκρισης στην υποβολή εξειδικευμένων ερωτημάτων. (ec.europa.eu)

5.4 ΣΥΣΤΗΜΑ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ

Η διαδικασία παρακολούθησης της εφαρμογής του Ε.Π.Α.Α. αποτελεί μια από τις πιο σημαντικές ενότητες στην αξιολόγηση των μηχανισμών διαχείρισης, παρακολούθησης και ελέγχου. Στην παρούσα υποενότητα η αξιολόγηση του συστήματος παρακολούθησης εστιάζεται στην ροή της πληροφορίας και τον τρόπο τήρησης αυτής που ακολουθήθηκαν.

Καθώς κατά τη διάρκεια εφαρμογής του προγράμματος υπήρξαν μεγάλες διαφοροποιήσεις στα συστήματα παρακολούθησης που χρησιμοποιήθηκαν κατά Άξονα προτεραιότητας, η σχετική αξιολόγηση γίνεται και εδώ κατά Άξονα. Ειδικότερα:

Αγροπεριβαλλοντικά μέτρα

Η μηχανογράφηση του Άξονα 3 από την αρχική φάση της ένταξης ως την τελική φάση της ενίσχυσης ολοκληρώθηκε κατά το μεγαλύτερο μέρος, μόλις μέσα στο 2006, τελευταίο έτος εφαρμογής του προγράμματος. Στο πλαίσιο αυτό ολοκληρώθηκε η εισαγωγή των παραμετρικών στοιχείων για ένα μεγάλο αριθμό Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων, ενώ για πολλά από τα αγροπεριβαλλοντικά μέτρα ο έλεγχος της τήρησης των δεσμεύσεων από τους δικαιούχους, καθώς και οι πληρωμές έγιναν μηχανογραφικά.

Σε κάθε περίπτωση όμως το μεγαλύτερο κομμάτι της παρακολούθησης, πέραν του τελευταίου χρόνου εφαρμογής του προγράμματος πραγματοποιήθηκε με άλλους τρόπους. Τα στοιχεία αποστέλλοταν στην Διεύθυνση Χωροταξίας και Προστασίας Περιβάλλοντος του Υπ. Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων σε έντυπη μορφή, τηρούντο δε από τους χειριστές των Μέτρων σε ηλεκτρονικά αρχεία (excel), ενώ υπάρχουν περιπτώσεις που τα στοιχεία εξακολούθησαν να τηρούνται χειρόγραφα.

Στοιχεία για τον Άξονα Προτεραιότητας ελάμβανε η Δ.Α. από τον Ο.Π.Ε.Κ.Ε.Π.Ε.. Σημειώνεται ότι για ορισμένα Μέτρα υπήρχαν είτε φορείς διαχείρισης (π.χ Παμβώτιδα), είτε εξειδικευμένοι φορείς παρακολούθησης και ελέγχου (Ε.Θ.Ι.Α.Γ.Ε., Κέντρα Γενετικής Βελτίωσης Ζώων, Μ.Κ.Ο.) απ' όπου υπήρξε η δυνατότητα άντλησης πρωτογενών στοιχείων.

5.5. ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΕΛΕΓΧΟΥ

Οι Κανονισμοί της Ε.Ε. προέβλεπαν, ότι τα κράτη - μέλη παίρνουν όλα τα απαραίτητα μέτρα, ώστε κατά την προετοιμασία, την ένταξη και την φάση της υλοποίησης μιας πράξης οι διαδικασίες είναι σύμφωνες προς τους κανονισμούς, προλαμβάνονται και διώκονται οι παρατυπίες και ανακτώνται τα χρήματα, που χάνονται λόγω κατάχρησης ή αμέλειας.

Οι έλεγχοι πραγματοποιήθηκαν από τις υπηρεσιακές μονάδες που προγραμμάτισαν, υλοποίησαν και παρακολούθησαν την υλοποίηση των Μέτρων, σύμφωνα με τη διαδικασία και τον τρόπο που καθορίστηκαν στις αποφάσεις για την εφαρμογή του κάθε Μέρου, ενώ και η Διαχειριστική Αρχή (Μονάδα Ελέγχου) προέβη σε έναν μικρότερο αριθμό δευτεροβάθμιων ελέγχων, έχοντας και επιτελικό ρόλο στο αντικείμενο των ελέγχων.

Σημειώνεται ότι ελέγχους σε επίπεδο κράτους-μέλους διενήργησαν η Διαχειριστική Αρχή σε συνεργασία με τον Ο.Π.Ε.Κ.Ε.Π.Ε., οι αρμόδιες Διευθύνσεις του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων στις οποίες είχε ανατεθεί η διαχείριση των προγραμμάτων και οι φορείς υλοποίησής τους, σε τριτοβάθμιο, δευτεροβάθμιο και πρωτοβάθμιο αντίστοιχα επίπεδο, αναλυτικότερα:

- **Πρωτοβάθμιους ελέγχους** διενήργησαν οι φορείς υλοποίησης των προγραμμάτων στα δικαιολογητικά (διοικητικοί έλεγχοι) και τις εκμεταλλεύσεις (επιτόπιοι έλεγχοι) των δικαιούχων. Οι πρωτοί βάρη αυτοί έλεγχοι περιέλαβαν οπτικούς και διασταυρωτικούς ελέγχους στο 100% των περιπτώσεων και με βάση τα δεδομένα του Ο.Σ.Δ.Ε., των Μητρώων και λοιπών προγραμμάτων, με στόχο να αποφευχθεί η πολλαπλή καταβολή ενίσχυσης στον ίδιο δικαιούχο από το ίδιο μέτρο ή άλλα καθεστώτα ενίσχυσης τα οποία δεν ήταν συμβατά. Σε ότι αφορά τους επιτόπιους ελέγχους, αυτοί πραγματοποιήθηκαν σε ετήσια βάση σε ποσοστό 5% των δικαιούχων. Το δείγμα εξήχθη από τη μηχανογραφική βάση δεδομένων, ώστε να εξασφαλιστεί η αντιπροσωπευτικότητα, σύμφωνα:
 - Με ανάλυση κινδύνου και κριτήρια επιλογής και
 - Με τυχαία επιλογή μέχρι ποσοστού 25% επί του συνολικού ποσοστού του δείγματος.

Επί του συνολικού ποσοστού του δείγματος κατά τον επιτόπιο έλεγχο, ελέγχθηκαν όλες οι υποχρεώσεις και δεσμεύσεις του δικαιούχου που είναι δυνατόν να ελεγχθούν κατά τον χρόνο της επίσκεψης.

➤ Δευτεροβάθμιους ελέγχους διενήργησαν:

- Οι αρμόδιες Διευθύνσεις του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων στις οποίες είχε ανατεθεί η διαχείριση των προγραμμάτων του Ε.Π.Α.Α..
- Η Μονάδα Γ' Ελέγχου της Διαχειριστικής Αρχής σε συνεργασία με τον Οργανισμό Πληρωμής (ΟΠΕΚΕΠΕ).

Οι έλεγχοι αυτοί περιέλαβαν τον έλεγχο του φυσικού και οικονομικού αντικειμένου, τόσο στον τόπο υλοποίησης των μέτρων, όσο και στην έδρα των φορέων που είχαν στην κατοχή τους πρωτότυπους φακέλους και τα παραστατικά των πραγματοποιούμενων δαπανών, καθώς και την ανάλυση και αξιολόγηση των ελέγχων 1ου και 2ου επιπέδου, των αποφάσεων εφαρμογής και των φορέων υλοποίησης. Για την διασφάλιση της αποτελεσματικής διάθεσης των πόρων, διενεργήθηκαν έλεγχοι, τόσο στα στάδια της ένταξης (προενταξιακό στάδιο) και παρακολούθησης της τήρησης των συμβατικών υποχρεώσεων, όσο και κατά το στάδιο των πληρωμών, όπως παρακάτω :

Οι έλεγχοι της Δ.Α. και του Ο.Π.Ε.Κ.Ε.Π.Ε. περιέλαβαν:

- Έλεγχο του φυσικού και οικονομικού αντικειμένου, τόσο στον τόπο υλοποίησης, όσο και στην έδρα των φορέων που έχουν στην κατοχή τους, τους πρότυπους φακέλους και παραστατικά δαπανών
- Ανάλυση και αξιολόγηση των πρωτοβάθμιων ελέγχων των Φορέων εφαρμογής καθώς και ελέγχων των Διευθύνσεων του ΥΠ.Α.Α.Τ.

Σημειώνεται ότι για την επιλογή των δικαιούχων που ελέγχθηκαν (επιτόπιοι έλεγχοι) χρησιμοποιήθηκαν δύο βασικές μέθοδοι: της τυχαίας επιλογής δείγματος και της ανάλυσης κινδύνου. (ec.europa.eu)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Στην παρούσα πτυχιακή εργασία συντελέστηκε η διερεύνηση των βασικότερων μέτρων περιβαλλοντικής πολιτικής που επηρεάζουν την αγροτική ανάπτυξη, καθώς η προστασία του περιβάλλοντος έχει καθοριστικό ρόλο στην ποιότητα ζωής των σημερινών και των μελλοντικών γενεών.

Στην Ευρώπη ο αγροτικός τομέας αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης. Γενικότερα, οι στόχοι της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (Κ.Α.Π.) τέθηκαν από τη συνθήκη της Ρώμης, για το λόγο αυτό κατόρθωσε να προωθήσει τόσο την παραγωγή όσο και την παραγωγικότητα, σταθεροποίησε τις αγορές, εξασφάλισε την προσφορά αγαθών και προστατέψαε τους αγρότες από τις διακυμάνσεις στις παγκόσμιες αγορές. Παρόλ' αυτά όμως προέκυψαν και ορισμένες ανεπιθύμητες παρενέργειες και προβλήματα, με συνέπεια να δημιουργούνται πλεονάσματα και να αυξάνονται οι γεωργικές δαπάνες της Ε.Ε.. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αναθεώρηση και απλοποίηση της Κ.Α.Π., η οποία μετά τη δεκαετία του 1990 έως τα τέλη της δεκαετίας του 2010, την μετέτρεψαν σταδιακά με σταθερό ρυθμό, από πολιτική στήριξης των γεωργικών προϊόντων, σε πολιτική απευθείας στήριξης των γεωργών με εισοδηματικές ενισχύσεις.

Όσον αφορά τώρα τη χώρα μας, είναι γεγονός ότι η Κ.Α.Π. έχει ήδη αρχίσει να εφαρμόζεται στις περισσότερες περιοχές της, κάτι το οποίο είναι αρκετά ικανοποιητικό. Η χώρα μας δηλαδή, αν και λαμβάνει υψηλές επιδοτήσεις σε σχέση με την αγροτική τους παραγωγή, δεν εφαρμόζει όπως θα έπρεπε τις αρχές της Κ.Α.Π..

Ωστόσο, η κατάσταση που επικρατεί στη χώρα μας μπορεί να αναστραφεί εάν ληφθούν δραστικά μέτρα προς την κατεύθυνση αυτή. Το πρώτο και βασικότερο μέτρο είναι η κατάρτιση των αγροτών σε θέματα γεωργικών πρακτικών φιλικών προς το περιβάλλον, ώστε να αποκτηθεί από τους αγρότες η περιβαλλοντική συνείδηση. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω σεμιναρίων, από ειδικούς συμβούλους, που θα είναι προσαρμοσμένα για τους αγρότες. Επιπλέον, θα ήταν συνετό, όπως προβλέπεται και από τη νέα ΚΑΠ, σε κάθε Δήμο να υπάρχουν ειδικοί σε θέματα αγροτικής ανάπτυξης, ώστε να συμβουλεύουν τους αγρότες. Δυστυχώς όμως δεν αρκεί η ευαισθητοποίηση των αγροτών για να αλλάξει η παρούσα κατάσταση.

Επιπλέον, τα αγροπεριβαλλοντικά μέτρα, στην περίπτωση προστασίας των υδροτοπικών περιοχών καθώς και την προστασία θαλασσών και λιμνών, αποτελούν

χαρακτηριστικό παράδειγμα κακής διαχείρισης στον ελλαδικό χώρο. Η ποιοτική υποβάθμιση και εξάντληση των υδατικών πόρων οφείλεται κυρίως στην εντατικοποίηση της γεωργίας. Έτσι μπορεί να γίνει εύκολα αντιληπτό ότι η αναθεωρημένη Κοινή Αγροτική Πολιτική μπορεί να αποτελέσει ένα δυνατό εργαλείο στον μετριασμό της δυσμενούς αυτής κατάστασης, με την βοήθεια των αγροπεριβαλλοντικών μέτρων που έχουν τη δυνατότητα να συμβάλλουν στην αποκατάσταση της στάθμης των υδάτινων όγκων, στην ελαχιστοποίηση της εισροής μολυσμένων υδάτων και αποκατάσταση της οικολογικής ισορροπίας.

Μια ακόμη αλλαγή που προϋποθέτει η αναθεωρημένη Κ.Α.Π., είναι η αναδιάρθρωση των καλλιεργειών με άλλες λιγότερο υδροφόρες. Όσον αφορά στις καλλιέργειες, θα λέγαμε ότι είναι δύσκολο να πραγματοποιηθεί η πλήρης αντικατάσταση του αραβόσιτου και της μηδικής με ξηρικές. Ο λόγος για τον οποίο το εγχείρημα αυτό είναι δύσκολο, οφείλεται στο γεγονός ότι η κτηνοτροφία αποτελεί σημαντικό παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης σε πολλές περιοχές και οι καλλιέργειες αυτές είναι οι σημαντικότερες τροφές των κτηνοτροφικών ζώων.

Επιπρόσθετα, η κτηνοτροφία διαδραματίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδος. Γι' αυτό θα πρέπει να γίνουν κάποιες αλλαγές οι οποίες αφορούν στην εδαφική ισορροπία, όπως την αλλαγή της χρήσης γαιών σε μη εντατικούς βοσκότοπους, τη μείωση της πυκνότητας των βοοειδών ανά μονάδα βοσκοτόπου ώστε να διατηρείται η φυσική βλάστηση και να μην καταστρέφεται η εδαφική δομή από την έντονη κίνηση του πλήθους των βοοειδών και την εκτροφή ζώων των ειδών της περιοχής που απειλούνται με εξαφάνιση.

Εν κατακλείδι, στις περισσότερες αγροτικές περιοχές της χώρας μας, η εφαρμογή της αναθεωρημένης Κ.Α.Π. γίνεται πλημμελώς. Οι λόγοι για τους οποίους συμβαίνει αυτό δε διαφέρουν από περιοχή σε περιοχή. Δηλαδή, η έλλειψη ενημέρωσης και κατάρτισης των αγροτών έχει ως αποτέλεσμα τη κατασπατάληση των υδατινών πόρων, την υπερβολική και μη ορθολογική χρήση λιπασμάτων-φυτοφαρμάκων και την εκτατικοποίηση της κτηνοτροφίας. Για το λόγο αυτό χρειάζεται να πραγματοποιηθούν ενημερωτικά σεμινάρια προς τους αγρότες, αλλά και καθοδήγηση από συμβούλους ώστε να μπορέσουν να επιφέρουν θετικά αποτελέσματα στην περιβαλλοντική προστασία των περιοχών. Επιπλέον, θα πρέπει οι αρχές της κάθε περιοχής να μην είναι αδρανείς και να ενεργοποιηθούν με την αξιοποίηση των επιμέρους αρμοδιοτήτων τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική βιβλιογραφία

Αγοραστάκης, Γ., (2002), «Εισήγηση στην Ημερίδα "Ανάπτυξη περιβαλλοντικής συνείδησης», Δήμου Ιναχωρίου.

Γουλιαδιάτη, Α., (2011), «Η ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας στο πλαίσιο της ΚΑΠ. Μελέτη του δικτύου παραγωγής και εμπορίας μελιού βιολογικής παραγωγής και οίνου από σταφύλια βιολογικής γεωργίας.»

Δογάντζης, Σ. και Πάκος Γ., (2008), «Κοινή Αγροτική Πολιτική και Ολοκληρωμένη Διαχείριση Υδατικών Πόρων», Διπλωματική Εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών.

Λεβεντακη, Α., (2012), «Αποτίμηση της εφαρμογής των γεωργοπεριβαλλοντικών μέτρων του εγγράφου προγραμματισμού αγροτικής ανάπτυξης (ΕΠΑΑ) της περιόδου 2000-2006», Πτυχιακή Εργασία, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Αγροτικής οικονομίας και ανάπτυξης.

Μάττας, Κ., (1998), «Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης και άλλων Διεθνών Οργανισμών», Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημιακό Τυπογραφείο.

Μπεςέρης, Γ., (2008), «Συστήματα Περιβαλλοντικής Διαχείρισης», Ειδικά θέματα για την Ποιότητα, Τόμος Α', Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.

Μούσσης, Ν., (2002), «Γεωργική πολιτική» Β' έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Παπαγεωργίου, Κ., (1995), «Η Αγροτική Πολιτική», Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο, Βιβλιοθήκη Ευρωπαϊκών Θεμάτων.

Παπαγεωργίου, Κ., (1993), «Αγροτική πολιτική», Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο, Βιβλιοθήκη Ευρωπαϊκών Θεμάτων.

Σιούτη, Γ. Π., (1998), «βιώσιμη ανάπτυξη και προστασία του περιβάλλοντος», Αθήνα: Εκδόσεις Τυπωθήτω.

Σκούρτος, Κ. και Σοφούλης, Μ., (1995), «Η περιβαλλοντική πολιτική στην Ελλάδα: ανάλυση του περιβαλλοντικού προβλήματος από τη σκοπιά των κοινωνικών επιστημών», Θεσσαλονίκη Εκδόσεις: Τυπωθήτω.

Ξένη βιβλιογραφία

Baldock D. and Mitchell K., (1995), «Cross Compliance within the Common Agricultural Policy. A review of options for landscape and nature conservation», London: Institute for Environmental Policy.

European Commission Directorate General for Agriculture and Rural Development Unit G-4 – Evaluation of Measures applied to Agriculture, Studies, (2005), Agri-environment Measures Overview on General Principles, Types of Measures, and Application

Scheele, M., (1996), «the Agri-Environmental Measures in the Context of the CAP Reform» In: Whitby, M (edited) «The European Environment and the CAP Reform. Policies and Prospects for conservation». CAB International, UK.

Wilkinson, D. (1990). “*Greening the treaty: Strengthening environmental policy in the Treaty of Rome*”. London: Institute for European Environmental Policy.

WWF Ελλάς, (2009), Δεσμεύσεις χωρίς εφαρμογή: Η περιβαλλοντική νομοθεσία στην Ελλάδα. Αθήνα: Ιούνιος.

Διαδίκτυο

Άξονας προτεραιότητας 3: Γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα:

<http://www.minagric.gr/greek/EPAA/GEWRGOPERIBAL/GEWRGOPERIBAL%CE%9F%CE%9D%CE%A4.htm>. (Ανακτήθηκε 06/08/2014)

Άξονας προτεραιότητας 4: Δασώσεις Γεωργικών Γαιών:

<http://www.minagric.gr/greek/EPAA/INDEX%201/INDEX%201.HTM>. (Ανακτήθηκε 06/08/2014)

Αξιολόγηση των αγροπεριβαλλοντικών μέτρων:

http://ec.europa.eu/agriculture/rur/eval/index_el.htm. (Ανακτήθηκε στις 08/08/2014)

Βασικές αρχές των γεωργοπεριβαλλοντικών μέτρων:

http://ec.europa.eu/agriculture/publi/reports/agrienv/rep_en.pdf. (Ανακτήθηκε 06/08/2014)

Γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα:

http://collection.europarchive.org/dnb/20070703083323/ec.europa.eu/agriculture/envir/index_el.htm. (Ανακτήθηκε 06/08/2014)

Έννοια Κοινής Αγροτικής Πολιτικής:

http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CF%8D%CF%81%CE%B9%CE%B1_%CE%A3%CE%B5%CE%BB%CE%AF%CE%B4%CE%B1. (Ανακτήθηκε 11/07/2014)

Έννοια περιβαλλοντικής πολιτικής:

http://en.wikipedia.org/wiki/Environmental_policy. (Ανακτήθηκε 26/6/2014)

Περιβαλλοντική νομοθεσία:

http://europa.eu/pol/pdf/flipbook/el/environment_el.pdf. (Ανακτήθηκε 18/09/2014)